

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**Το Πρόγραμμα Erasmus και η συμβολή του στην
απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα**

Αντωνία Κουμπαρούλη

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2020

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations**

**Master Program in
«Governance and Public Policies»**

**The contribution of the Erasmus programme to
employability and labour mobility**

Antonia Koumparouli

Corinth, September 2020

2. ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.

2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα

ΑΝΤΩΝΙΑ ΚΟΥΜΠΑΡΟΥΛΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα Καθηγητή κο. Χουλιάρα Αστέριο για την πολύτιμη επιστημονική του υποστήριξη και καθοδήγηση, η οποία συνέβαλε τα μέγιστα για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Επιπροσθέτως, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος την κα. Βασιλική Γιωννά του Γραφείου Erasmus του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου για την αμέριστη συμπαράστασή της καθώς και το Δίκτυο Φοιτητών Erasmus Ελλάδας (Erasmus Student Network Greece), χωρίς τη συμβολή του οποίου δεν θα υλοποιείτο η διακίνηση του σχετικού ερωτηματολογίου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγο και τα παιδιά μου για την υπομονή αλλά και συμπαράσταση που επέδειξαν καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Κατάλογος Εικόνων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ERASMUS.....	4
1.1 Εισαγωγή.....	4
1.2 Ιστορική αναδρομή	5
1.3 Ανακεφαλαίωση.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS+.....	8
2.1 Εισαγωγή	8
2.2 Βασικές Δράσεις του Προγράμματος.....	8
2.2.1 Βασική Δράση 1 (Key Action 1) – Μαθησιακή Κινητικότητα	9
2.2.2 Βασική Δράση 2 (Key Action 2) – Συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών	11
2.2.3 Βασική δράση 3 (Key Action 3) – Υποστήριξη μεταρρυθμίσεων πολιτικής.....	11
2.2.4 Δραστηριότητες Jean Monnet.....	11
2.2.5 Αθλητισμός.....	12
2.3 Προϋπολογισμός.....	12
2.4 Φορείς υλοποίησης.....	13
2.4.1 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή	13
2.4.2 Οι Εθνικές Μονάδες	13
2.5 Συμμετέχοντες του Προγράμματος.....	15
2.6 Επιλέξιμες χώρες.....	15
2.7 Ανακεφαλαίωση.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	17
3.1 Εισαγωγή	17
3.2 Βιβλιογραφική επισκόπηση	18
3.2.1. Γενικές Μελέτες.....	18

3.2.2 Μελέτες Ευρωπαϊκής Επιτροπής	21
3.2.3 Μελέτες ευρωπαϊκής εμβέλειας.....	27
3.2.4. Μελέτες βάσει εθνικών δεδομένων.	30
3.3. Μελέτες περίπτωσης των χωρών της Ισπανίας, Ιταλίας και.....	33
Ηνωμένου Βασιλείου	33
3.3.1 Ισπανία	33
3.3.2 Ιταλία και Ηνωμένο Βασίλειο.....	36
3.4 Ανακεφαλαίωση.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	39
4.1 Εισαγωγή	39
4.2. Η εμπειρική έρευνα.....	41
4.3 Ανακεφαλαίωση.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	65

Σημαντικοί Όροι: Πρόγραμμα Erasmus, ανώτατη εκπαίδευση, σπουδαστές, απασχολησιμότητα, εργασιακή κινητικότητα

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τον αντίκτυπο του προγράμματος κινητικότητας Erasmus στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των Ελλήνων σπουδαστών ανώτατης εκπαίδευσης. Αρχικά παραθέτουμε βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών και μελετών περί της διεθνούς φοιτητικής κινητικότητας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και ακολούθως παρουσιάζουμε τα συμπεράσματα ερωτηματολογίου που απευθύναμε σε Έλληνες φοιτητές και αποφοίτους συμμετέχοντες του προγράμματος κατά τη δεκαετία 2010-2020. Τα συμπεράσματα αυτά καταδεικνύουν ότι η κινητικότητα Erasmus επιδρά σημαντικά στην απόκτηση οριζοντίων δεξιοτήτων που κρίνονται απαραίτητες για την προσωπική αλλά και επαγγελματική εξέλιξη, ενισχύοντας κατ' αυτό τον τρόπο την απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα αλλά ταυτόχρονα την ευρωπαϊκή κουλτούρα και ταυτότητα.

Keywords: Erasmus Programme, higher education, students, employability, labour mobility

Abstract

The purpose of this study is to investigate the impact of the Erasmus mobility programme on the employability and labour mobility of Greek higher education students. Initially, citing the literature review of research and studies on international student mobility on the European continent, we present the conclusions of a questionnaire addressed to Greek students and graduates participating in the programme during the decade 2010-2020. These findings demonstrate that Erasmus mobility has a significant impact on the acquisition of soft skills deemed necessary for personal and professional development, thus enhancing employability and labour mobility but at the same time the European culture and identity.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

[Αριθμός]	[Τίτλος]	[Σελίδα]
3.1.	Θετική επίδραση της περιόδου Erasmus στην απασχόληση – σύγκριση με προηγούμενες έρευνες παρελθόντων ετών (%).	27
4.1	Μετακινούμενοι φοιτητές και ασκούμενοι Erasmus, έτη 2012/13 και 2017/18	40

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

2.1	Κατανομή του προϋπολογισμού την περίοδο 2014-2020	11
3.2.	Ευκαιρίες απασχόλησης στη χώρα καταγωγής	31
3.3	Εισερχόμενοι και εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus από το 2000-2014	33
4.1.	Κινητικότητα Erasmus (Σπουδές και Πρακτική Άσκηση) Ελλήνων Φοιτητών από το 1987 έως το 2013/2014	39
4.2	Φύλο	41
4.3	Σπουδές στο εξωτερικό	41
4.4	Σκοπεύετε να σπουδάσετε στο εξωτερικό;	42
4.5	Χώρα υποδοχής	42
4.6	Περίοδος συμμετοχής	43
4.7	Διάρκεια διαμονής	43
4.8	Πρακτική άσκηση	44
4.9	Διάρκεια πρακτικής	44
4.10	Οριζόντιες δεξιότητες (soft skills)	44-46
4.11	Αντίκτυπος του Προγράμματος στην απασχόληση	48-49
4.12	Αποτίμηση εμπειρίας	49

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

2.1	Δομή του προγράμματος Erasmus+ για την περίοδο 2014-2020	8
2.2	Διαχείριση του Erasmus+	13
3.1-3.2	The Erasmus Impact Study (2014)	23-24

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πολιτική της ανώτατης εκπαίδευσης αποκτά όλο και περισσότερο ευρωπαϊκή διάσταση, με τη δική της διακριτή επιρροή στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές. Τα τελευταία χρόνια έχουν εντοπισθεί τρεις σημαντικές τάσεις που επηρεάζουν τις απαιτήσεις που αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι της ανώτατης εκπαίδευσης.

Η πρώτη τάση είναι η αυξανόμενη έμφαση στην εκπαίδευση και κατάρτιση, η δεύτερη αφορά την αυξανόμενη αστάθεια των δομών της αγοράς εργασίας και η τρίτη κάνει λόγο για την αυξανόμενη διεθνοποίηση και παγκοσμιοποίηση. Και οι τρεις προσανατολίζονται σε νέες απαιτήσεις όσον αφορά τις ικανότητες με τις οποίες πρέπει να εφοδιασθούν τα άτομα. Πέραν της αναζήτησης αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης προκειμένου να καταστούν ειδικοί στον επαγγελματικό τους τομέα, οι απόφοιτοι αντιμετωπίζουν αυξημένη την ανάγκη ευελιξίας ώστε να διασφαλισθεί η συνιστώσα της απασχολησιμότητας καθόλη τη σταδιοδρομία τους. Εξάλλου, οι στόχοι της Συνθήκης της Λισαβώνας συνεπάγονται ενίσχυση των καινοτόμων ικανοτήτων της Ευρωπαϊκής οικονομίας και τη βέλτιστη χρήση του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου. Η οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση απαιτεί οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης να είναι περισσότερο διεθνώς προσανατολισμένοι όσον αφορά την επαγγελματική τους κατάρτιση, τη λειτουργική ευελιξία, την καινοτομία και διαχείριση των γνώσεων (Allen, J. & Velden, R., 2011, σελ. 1-2).

Στο σημείο αυτό λοιπόν αναδύεται μία βασική διάσταση της διεθνοποίησης, η κινητικότητα των φοιτητών στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Η προώθηση της φοιτητικής κινητικότητας είναι στο επίκεντρο της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και του γενικού πλαισίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το 2011 το Συμβούλιο Υπουργών Παιδείας, Νεότητας, Πολιτισμού και Αθλητισμού της Ε.Ε. συμφώνησε ότι κατά μέσο όρο τουλάχιστον το 20% των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ΕΕ θα πρέπει να έχουν βιώσει μέρος των σπουδών και της κατάρτισής τους στο

εξωτερικό, συμπεριλαμβανομένης της πρακτικής άσκησης (UNESCO, 2018, σελ. 209).

Το επιφανέστερο και πιο διακεκριμένο πρόγραμμα προώθησης της κινητικότητας είναι το πρόγραμμα ERASMUS (EuRopean Action Scheme for the Mobility of University Students) (Σχέδιο Δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Κινητικότητα των Φοιτητών Πανεπιστημίων), το οποίο εισήχθη στην ευρωπαϊκή ατζέντα το 1987.

Το ερευνητικό ερώτημα που καλείται να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι το ακόλουθο:

-Ποια είναι η επίδραση του προγράμματος Erasmus στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των Ελλήνων συμμετεχόντων/ουσών φοιτητών και αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα τελευταία δέκα έτη σε σύγκριση και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες;

Για την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος συντάχθηκε σχετικό ερωτηματολόγιο το οποίο διανεμήθηκε μέσω του Δικτύου Φοιτητών Erasmus στην Ελλάδα (Erasmus Student Network in Greece) καθώς και του Γραφείου Erasmus του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου διαδικτυακά.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα καταγράψουμε την εξέλιξη του προγράμματος Erasmus (στο εξής: το Πρόγραμμα) τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις βασικές πτυχές του πλαισίου λειτουργίας του Προγράμματος προκειμένου να οριοθετηθούν οι διαστάσεις της κινητικότητας των συμμετεχόντων βάσει συγκεκριμένων παραμέτρων.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφέρουμε βασικές έρευνες και μελέτες που εκπονήθηκαν σχετικά με την επίδραση του Προγράμματος και τον αντίκτυπό του στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναλύσουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας όσον αφορά τη συμμετοχή Ελλήνων φοιτητών και αποφοίτων στο Πρόγραμμα τα τελευταία δέκα χρόνια (2010-2020).

Τέλος θα καταγράψουμε τα συμπεράσματα της μελέτης προκειμένου ο αναγνώστης να έχει ολοκληρωμένη αντίληψη της επίδρασης του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ERASMUS

1.1 Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, μετά την ίδρυσή της τη δεκαετία του 1950, ασχολήθηκε αρχικά με εκπαιδευτικά θέματα στους τομείς της επαγγελματικής κατάρτισης και της μετάβασης από την εκπαίδευση στην απασχόληση.

Όταν η ανώτατη εκπαίδευση λοιπόν κατέστη βασικό τμήμα της ευρωπαϊκής ατζέντας κατά τη δεκαετία του 1970, από τις πρώτες δράσεις ήταν η προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών. Τα Προγράμματα Κοινών Σπουδών (Joint-Study Programmes) (JSP) θεσπίστηκαν το 1976 και παρέμειναν σε ισχύ περίπου για μια δεκαετία. Αυτό το πιλοτικό πρόγραμμα παρείχε οικονομική υποστήριξη σε δίκτυα τμημάτων ανταλλαγής φοιτητών για χρονική διάρκεια έως και ένα έτος και περιελάμβανε, επίσης, επιδότηση περιορισμένης κλίμακας σε μετακινούμενους φοιτητές. Το πρόγραμμα JSP θεωρήθηκε ευρέως επιτυχημένο για τη δημιουργία ενός γόνιμου ακαδημαϊκού και διοικητικού περιβάλλοντος για ανταλλαγή φοιτητών μεταξύ συνεργαζόμενων τμημάτων ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (ΑΕΙ) σε διάφορες χώρες. Σχεδόν όλα καθιέρωσαν διάφορους τρόπους οργανωτικής και ακαδημαϊκής υποστήριξης των μετακινούμενων φοιτητών, πολλά δραστηριοποιήθηκαν στην ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων σπουδών και τα πιο φιλόδοξα τομεακά δίκτυα ανέπτυξαν ακόμη και διπλή βαθμολογία. Ωστόσο, το περιορισμένο χρονικό διάστημα θεσμικής υποστήριξης και το επιπλέον κόστος που επιβάρυνε τους φοιτητές κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στο εξωτερικό, αποτέλεσαν εμπόδια για την επιτυχία του προγράμματος (Bracht, O., *et al* (2006, σελ. 6).

1.2 Ιστορική αναδρομή

Το 1986 παρουσιάζονται τα αρχικά σχέδια για το πρόγραμμα Erasmus¹ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ). Η αντίδραση όμως των Κρατών Μελών (Κ-Μ) ήταν διαφορετική: Κ-Μ με δικά τους παρόμοια προγράμματα (όπως η Γαλλία, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο) είχαν αρνητική στάση· τα υπόλοιπα Κράτη διατήρησαν θετική στάση υπέρ του νέου Προγράμματος. Το τελικό αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων ήταν η απόσυρση της πρότασης από την Επιτροπή.

Ωστόσο, το έργο προωθήθηκε με πρωτοβουλία της φοιτητικής ένωσης AEGEE (Association des Etats Generaux des Etudiants de l' Europe), η οποία έπεισε το Γάλλο Πρόεδρο Francois Mitterrand να υποστηρίξει τη χρηματοδότηση για το Πρόγραμμα. Το επόμενο διάστημα επετεύχθη συμβιβασμός με πλειοψηφία των Κ-Μ και το Πρόγραμμα εγκρίθηκε με απλή πλειοψηφία τον Ιούνιο του 1987,² (Wikipedia, 2020) με την αριθ. 87/327/ΕΟΚ Απόφαση του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων «για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετικά με την κινητικότητα των φοιτητών (ERASMUS)», «προκειμένου να επιτευχθεί σημαντική αύξηση της κινητικότητας των φοιτητών στην Κοινότητα και να προωθηθεί η στενότερη συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων»³ (Απόφαση Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1987, σελ. 21).

Παρόλο που δεν επετεύχθη ο φιλόδοξος στόχος που έθεσε αρχικά η Ευρωπαϊκή Κοινότητα για τη συμμετοχή ενός ποσοστού 10% των φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης, το Πρόγραμμα αναδείχθηκε ως το μεγαλύτερο πρόγραμμα φοιτητικής κινητικότητας.

Ένα νέο κεφάλαιο αναμενόταν να ξεκινήσει στην ιστορία της ευρωπαϊκής ενίσχυσης της προσωρινής κινητικότητας φοιτητών αλλά και της διασυνοριακής συνεργασίας

---

¹ Έλαβε την ονομασία του από τον Ολλανδό φιλόσοφο Έρασμο, γνωστό ως αντίπαλο του δογματισμού, ο οποίος έζησε και εργάστηκε σε πολλά μέρη της Ευρώπης με σκοπό να διευρύνει τις γνώσεις του (Wikipedia, 2020).

² Η ψηφοφορία δεν έγινε δεκτή από ορισμένα Κ-Μ, τα οποία αμφισβήτησαν την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής ενώπιον του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Το Δικαστήριο διατήρησε την ουσία της απόφασης. Μια νέα απόφαση υιοθετήθηκε με την ταχεία έγκριση του Συμβουλίου Υπουργών (Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme).

³ Σύμφωνα με την παράγρ. 1 του άρθρου 1 της εν λόγω Απόφασης.

των ΑΕΙ με τη θέσπιση του προγράμματος SOCRATES το 1995, το οποίο συνένωσε τα εκπαιδευτικά προγράμματα, με σκοπό την αύξηση της διοικητικής αποτελεσματικότητας και την ουσιαστική αλληλεπίδραση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε διάφορους τομείς. Όταν ενσωματώθηκε και το Πρόγραμμα Erasmus στο πρόγραμμα Socrates, αυξήθηκε σημαντικά η ενίσχυση της κινητικότητας των φοιτητών και της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Την ευθύνη για τη διαχείριση της φοιτητικής κινητικότητας και συνεργασίας ανέλαβαν τα ΑΕΙ. Η ΕΕ και τα ΑΕΙ έγιναν εταίροι με τη σύναψη Θεσμικών Συμβάσεων (Bracht, O., *et al*, 2006, σελ. 6-7). Το Πρόγραμμα Socrates αντικαταστάθηκε από το Πρόγραμμα Δια Βίου Μάθησης 2007-2013 (Life Long Learning Programme 2007-2013), το οποίο λειτούργησε σαν πρόγραμμα «ομπρέλα» για όλα τα προγράμματα.⁴

Το Σεπτέμβριο του 2012 το Πρόγραμμα συμπλήρωσε τα 25 χρόνια λειτουργίας αλλά λόγω της επικείμενης πιστωτικής κρίσης και της μαζικής ανεργίας των νέων σε ολόκληρη την ΕΕ αντιμετώπιζε ήδη σοβαρά προβλήματα. Λειτουργούσε με δημοσιονομικό έλλειμμα για αρκετά χρόνια. Κατά τη διάρκεια συζητήσεων για τον προϋπολογισμό στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Ευρωπαϊά Επίτροπος Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Πολυγλωσσίας και Νεολαίας Ανδρούλα Βασιλείου παρουσίασε την πρότασή της για επέκταση του Προγράμματος στην επόμενη δεκαετία, με την προσδοκία αύξησης του προϋπολογισμού του κατά 40% (Dempsey, J., 2013)

Στις 11 Δεκεμβρίου 2013 δημοσιεύθηκε ο Κανονισμός αριθ. 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ.

---

⁴ Με την Απόφαση αριθ. 1720/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 θεσπίστηκε το πρόγραμμα δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγρ. 2 του άρθρου 1 της απόφασης «Γενικός στόχος του προγράμματος είναι να συμβάλει, με τη διά βίου μάθηση, στην ανάπτυξη της Κοινότητας ως προηγμένης κοινωνίας βασισμένης στη γνώση, με βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, καλύτερες και περισσότερες θέσεις απασχόλησης και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή, διασφαλίζοντας, παράλληλα, ικανοποιητική προστασία του περιβάλλοντος για τις μελλοντικές γενιές. Αποσκοπεί ιδίως στην ενίσχυση των ανταλλαγών, της συνεργασίας και της κινητικότητας μεταξύ των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Κοινότητα ώστε να καταστούν παγκόσμιο σημείο ποιοτικής αναφοράς» (Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2006, σελ. 45, 48).

1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ»⁵ (Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013). Το δημοσιονομικό κονδύλιο για την εφαρμογή του προγράμματος της περιόδου 2014-2020 ανέρχεται περίπου σε 14,7 δισεκατομμύρια ευρώ (άρθρο 18 παράγρ. 1 του Κανονισμού)

Στις 30 Μαΐου 2018 δημοσιεύθηκε Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013, (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018), η οποία διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη και αναμένουμε τα αποτελέσματα αυτής εν μέσω και της πανδημίας του κορωνοϊού.

1.3 Ανακεφαλαίωση

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάσαμε την εξέλιξη του Προγράμματος μέσα στο χρόνο, το οποίο θεσπίστηκε το 1987 ως πρόγραμμα ανταλλαγών για φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και είχε διαρκή εξέλιξη, αυξάνοντας τον προϋπολογισμό του και αντίστοιχα τα ποσοστά συμμετοχής των φοιτητών παρά τα προβλήματα εν μέσω της οικονομικής κρίσης. Αναμένεται η έκδοση νέου Κανονισμού κατόπιν διαβουλεύσεων μεταξύ των Κ-Μ λαμβάνοντας υπόψη και τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στο βασικό πλαίσιο λειτουργίας του Προγράμματος με έμφαση στην Βασική Δράση 1 περί κινητικότητας φοιτητών, διότι αποτελεί το ερευνητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

---

⁵ Σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγρ. 3 του άρθρου 1 «Το πρόγραμμα καλύπτει τα ακόλουθα πεδία, σεβόμενο ταυτόχρονα τις δομές και τις ιδιαίτερες ανάγκες που έχουν οι διάφοροι τομείς στα κράτη μέλη: α) όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και κατάρτισης, σε μια προοπτική διά βίου μάθησης, συμπεριλαμβανομένης της σχολικής εκπαίδευσης (Comenius), της ανώτατης εκπαίδευσης (Erasmus), της διεθνούς ανώτατης εκπαίδευσης (Erasmus Mundus), της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (Leonardo da Vinci) και της εκπαίδευσης ενηλίκων (Grundtvig)· β) τη νεολαία («Νεολαία σε δράση»), ιδίως στο πλαίσιο της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης· γ) τον αθλητισμό, και ιδίως τον μαζικό αθλητισμό».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS+

2.1 Εισαγωγή

Οι βασικοί στόχοι του Προγράμματος, όπως προσδιορίζονται στον επικαιροποιημένο ετήσιο Οδηγό του, περιλαμβάνουν την επίτευξη:

- των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», συμπεριλαμβανομένου του πρωταρχικού στόχου της που αφορά την εκπαίδευση·
- των στόχων του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης·
- της βιώσιμης ανάπτυξης των χωρών εταίρων στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης·
- των συνολικών στόχων της στρατηγικής της ΕΕ για τη νεολαία·
- του στόχου της ανάπτυξης ευρωπαϊκής διάστασης στον αθλητισμό και
- της προαγωγής των ευρωπαϊκών αξιών σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020, σ. 7)

2.2 Βασικές Δράσεις του Προγράμματος

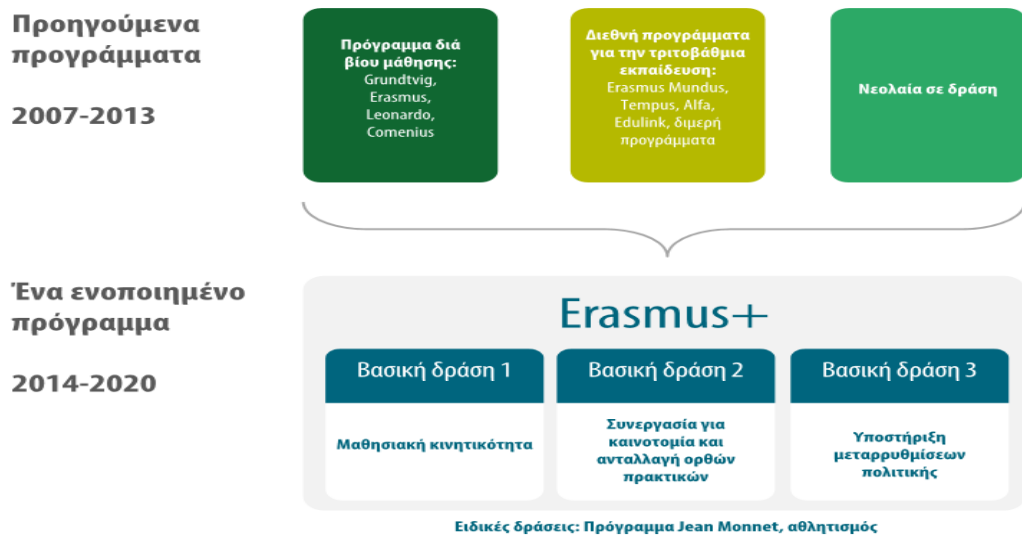
Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, το πρόγραμμα Erasmus+, σύμφωνα με τον ετήσιο Οδηγό για το έτος 2020, υλοποιεί τις ακόλουθες δράσεις: ⁶

---

⁶ Λόγω του ερευνητικού αντικειμένου της παρούσας μελέτης, η παρουσίαση του Προγράμματος θα επικεντρωθεί στην ανάλυση της κινητικότητας των φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Εικόνα 2.1

Δομή του προγράμματος Erasmus+ για την περίοδο 2014-2020

Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2018 σελ. 12

2.2.1 Βασική Δράση 1 (Key Action 1) – Μαθησιακή Κινητικότητα

Η Βασική Δράση 1 παρέχει στήριξη για τα ακόλουθα:

- **Κινητικότητα εκπαιδευομένων και προσωπικού:** παροχή δυνατοτήτων σε φοιτητές, σπουδαστές, ασκούμενους και νέους καθώς και σε καθηγητές, εκπαιδευτικούς, εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας, προσωπικό εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών να αποκτήσουν εκπαιδευτική και επαγγελματική πείρα σε άλλη χώρα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020, σελ. 13).

Η κινητικότητα των φοιτητών αφορά οποιονδήποτε θεματικό τομέα/ακαδημαϊκό κλάδο, οι οποίοι δύνανται να πραγματοποιήσουν μία δραστηριότητα ή συνδυασμό αυτών όπως:

- Περίοδο φοίτησης στο εξωτερικό σε συνεργαζόμενο ΑΕΙ (σελ. 36), διάρκειας από 3 έως 12 μήνες.⁷
- Περίοδο πρακτικής άσκησης (απόκτηση εργασιακής εμπειρίας) στο εξωτερικό σε επιχείρηση ή σε άλλο συναφή χώρο εργασίας.

Η περίοδος αυτή διαρκεί από 2 έως 12 μήνες (σελ. 40).

⁷ Σε προγράμματα σπουδών ενός κύκλου, όπως η ιατρική, οι φοιτητές μπορούν να συμμετέχουν σε προγράμματα κινητικότητας έως και 24 μήνες (σελ. 40)

Η περίοδος φοίτησης στο εξωτερικό μπορεί να περιλαμβάνει και περίοδο πρακτικής άσκησης. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται συνεργίες μεταξύ της ακαδημαϊκής και εργασιακής εμπειρίας που αποκτάται στο εξωτερικό (σελ. 36).

Επιλέγονται φοιτητές που είναι εγγεγραμμένοι σε ΑΕΙ και πραγματοποιούν σπουδές που οδηγούν στην απόκτηση αναγνωρισμένου πτυχίου (ως και το επίπεδο διδακτορικού). Οι φοιτητές πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι τουλάχιστον στο δεύτερο έτος σπουδών, ενώ η συγκεκριμένη προϋπόθεση δεν ισχύει για την πρακτική άσκηση.⁸

Οι φοιτητές σπουδάζουν ή υλοποιούν την πρακτική άσκηση σε χώρα του Προγράμματος διαφορετική από τη χώρα του οργανισμού αποστολής.

Όλοι οι συμμετέχοντες οργανισμοί από χώρες του Προγράμματος πρέπει να είναι ΑΕΙ που τους έχει απονεμηθεί ο Χάρτης Erasmus για την Ανώτατη Εκπαίδευση⁹ (σελ. 40).

▪ **Κοινά Μεταπτυχιακά Προγράμματα Σπουδών Erasmus Mundus:** ολοκληρωμένα διεθνή προγράμματα σπουδών υψηλού επιπέδου που παρέχονται από κοινοπραξίες ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία χορηγούν πλήρη υποτροφία στους καλύτερους μεταπτυχιακούς φοιτητές παγκοσμίως·

▪ **Δάνεια Μεταπτυχιακών Σπουδών Erasmus+:** οι φοιτητές ΑΕΙ από Χώρες του Προγράμματος μπορούν να υποβάλουν αίτηση για να λάβουν δάνειο με τη στήριξη του Προγράμματος, προκειμένου να μεταβούν στο εξωτερικό για να πραγματοποιήσουν πλήρεις μεταπτυχιακές σπουδές. Οι φοιτητές θα πρέπει να απευθύνονται σε εθνικές τράπεζες ή οργανισμούς χορήγησης σπουδαστικών δανείων που συμμετέχουν στο εν λόγω σχήμα (σελ. 13).

---

⁸ Οι προσφάτως αποφοιτήσαντες μπορούν να συμμετέχουν σε πρακτική άσκηση σε Χώρες του Προγράμματος, κατόπιν επιλογής από το ΑΕΙ τους κατά το τελευταίο έτος σπουδών και υποχρεούνται να την πραγματοποιήσουν και ολοκληρώσουν εντός ενός έτους μετά την αποφοίτησή τους.

⁹ Ο Χάρτης Erasmus για την Ανώτατη Εκπαίδευση (ECHE) παρέχει το γενικό πλαίσιο ποιότητας για τις ευρωπαϊκές και διεθνείς δραστηριότητες συνεργασίας τις οποίες μπορεί να πραγματοποιήσει ένα ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+. Η απόκτησή του αποτελεί προαπαιτούμενο για όλα τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης που είναι εγγεγραμμένα σε μία από τις χώρες του προγράμματος και τα οποία επιθυμούν να συμμετάσχουν για να εφαρμόσουν τη μαθησιακή κινητικότητα ατόμων ή/και να συνεργαστούν για την καινοτομία και τις ορθές πρακτικές στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/applicants/higher-education-charter_el

2.2.2 Βασική Δράση 2 (Key Action 2) – Συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών

Η συγκεκριμένη Βασική Δράση παρέχει στήριξη για τα ακόλουθα:

- **Διακρατικές Στρατηγικές Συμπράξεις** στους τομείς εκπαίδευσης, κατάρτισης ή νεολαίας
- **Συμμαχίες Γνώσης** μεταξύ ΑΕΙ και επιχειρήσεων
- **Τομεακές Συμμαχίες Δεξιοτήτων** που υποστηρίζουν το σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινών κορμών μαθημάτων και αναλυτικών προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και μεθοδολογιών διδασκαλίας και κατάρτισης ·
- **Σχέδια Ανάπτυξης Ικανοτήτων/Δυνατοτήτων** για τη στήριξη της συνεργασίας με Χώρες Εταίρους στους τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης και της νεολαίας·
- **Πλατφόρμες υποστήριξης Τεχνολογιών Πληροφορικής**, (π.χ. eTwinning, η πύλη School Education Gateway κ.λπ.), οι οποίες παρέχουν εικονικούς χώρους συνεργασίας, βάσεις δεδομένων για αναζήτηση ευκαιριών κ.λπ. (σελ. 13).

2.2.3 Βασική δράση 3 (Key Action 3) – Υποστήριξη μεταρρυθμίσεων πολιτικής

Η συγκεκριμένη Βασική Δράση παρέχει στήριξη για τις επιμέρους δράσεις:

- **Απόκτηση γνώσεων στους τομείς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της νεολαίας** για χάραξη πολιτικής και παρακολούθηση
- **Πρωτοβουλίες για καινοτομίες στην πολιτική**
- **Στήριξη των μέσων ευρωπαϊκής πολιτικής**
- **Συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς** με ευρέως αναγνωρισμένη πείρα και αναλυτικές ικανότητες (όπως ο ΟΟΣΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης)
- **Διάλογο μεταξύ ενδιαφερόμενων μερών και προώθηση της πολιτικής και του Προγράμματος** (σελ. 14).

2.2.4 Δραστηριότητες Jean Monnet

Οι δραστηριότητες Jean Monnet παρέχουν στήριξη για τα ακόλουθα:

- **Ακαδημαϊκές Ενότητες, Έδρες και Κέντρα Αριστείας**

- **Πολιτικό διάλογο με τον ακαδημαϊκό κόσμο**, που θα υποστηρίζεται από: α) **Δίκτυα** για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ διαφόρων ΑΕΙ ανά την Ευρώπη και ανά τον κόσμο και β) **Σχέδια** για καινοτομία και γόνιμη αλληλεπίδραση, καθώς και για τη διάδοση σχετικού με την ΕΕ περιεχομένου
- **Στήριξη Ενώσεων/Συνδέσμων** (σελ. 14).

2.2.5 Αθλητισμός

Οι δράσεις στον τομέα του αθλητισμού παρέχουν στήριξη για τα ακόλουθα:

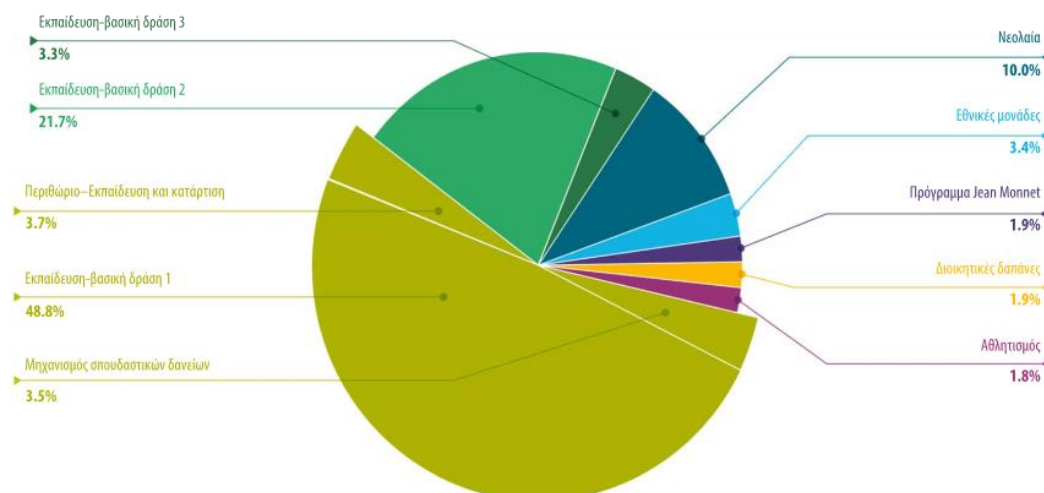
- **Συμπράξεις Συνεργασίας,**
- **Ευρωπαϊκές αθλητικές διοργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα,**
- **Ενίσχυση της βάσης τεκμηρίωσης για τη χάραξη πολιτικής μέσω μελετών,**
- **Διάλογο με τους αρμόδιους ευρωπαϊκούς φορείς** (σελ. 14).

2.3 Προϋπολογισμός

Για το πρόγραμμα προβλέπεται συνολικό κονδύλιο ύψους 14,774 δισεκατομμυρίων ευρώ του προϋπολογισμού της ΕΕ για τα επτά έτη (2014-2020), αύξηση κατά 40% από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο (2007-2013) (σελ. 16).

Διάγραμμα 2.1

Κατανομή του προϋπολογισμού την περίοδο 2014-2020

Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2018 σελ. 14

2.4 Φορείς υλοποίησης

2.4.1 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό και θέτει τις προτεραιότητες, τους στόχους και τα κριτήρια για το Πρόγραμμα σε συνεχή βάση. Επιπλέον, παρέχει καθοδήγηση και παρακολουθεί τη γενική εφαρμογή, τη συνέχεια που δίδεται και την αξιολόγηση του Προγράμματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Μέσων και Πολιτισμού της ΕΕ είναι υπεύθυνος για την υλοποίηση των κεντρικών δράσεων του Προγράμματος. Η ΕΕ, μέσω του Οργανισμού, είναι επίσης αρμόδια για τα ακόλουθα:

- διενέργεια μελετών στους τομείς που λαμβάνουν στήριξη από το Πρόγραμμα·
- διενέργεια έρευνας και δραστηριοτήτων βάσει στοιχείων στο πλαίσιο του δικτύου Ευρυδίκη (Eurydice)¹⁰.
- βελτίωση της προβολής και της συστημικής επίδρασης του Προγράμματος·
- διασφάλιση της συμβατικής διαχείρισης και χρηματοδότησης και
- διαχείριση των προσκλήσεων υποβολής προσφορών για παροχή υπηρεσιών στο πλαίσιο του Προγράμματος (σελ. 17).

2.4.2 Οι Εθνικές Μονάδες

Η εκτέλεση του Προγράμματος πραγματοποιείται στα πλαίσια Έμμεσης Διαχείρισης, δηλαδή η ΕΕ αναθέτει καθήκοντα εκτέλεσης του προϋπολογισμού στις Εθνικές Μονάδες με στόχο τη μεγαλύτερη προσέγγιση του Προγράμματος με τους δικαιούχους του και την προσαρμογή στην πολυμορφία των εθνικών συστημάτων. Γι' αυτό το σκοπό, κάθε χώρα του Προγράμματος έχει ορίσει έναν ή περισσότερους

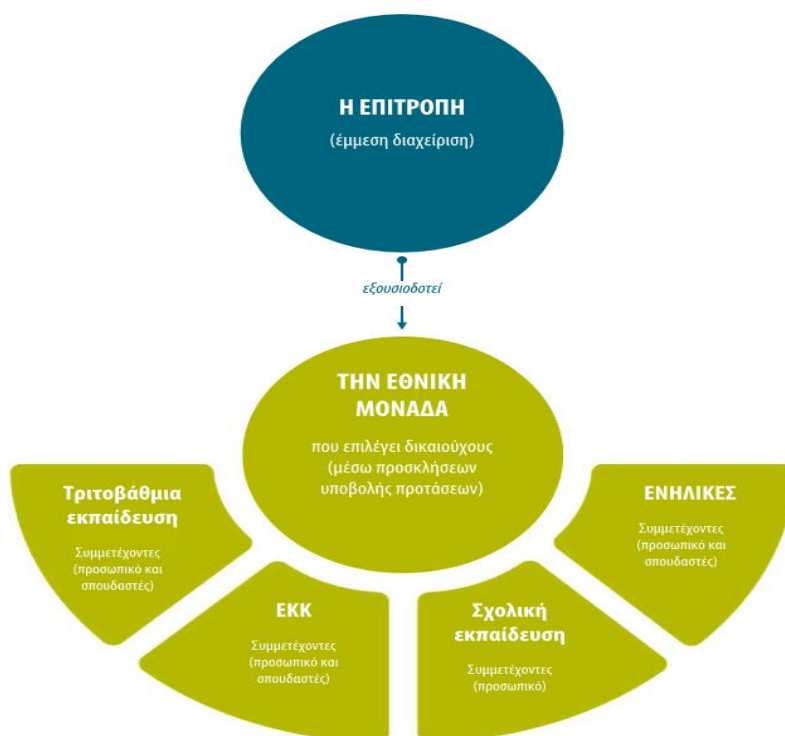
¹⁰ Το δίκτυο Ευρυδίκη εστιάζει κυρίως στον τρόπο με τον οποίο διαρθρώνεται και οργανώνεται η εκπαίδευση στην Ευρώπη σε όλα τα επίπεδα και έχει σκοπό να συμβάλει στην καλύτερη αμοιβαία κατανόηση των ευρωπαϊκών συστημάτων. Παρέχει στους υπεύθυνους των εκπαιδευτικών συστημάτων και στις αντίστοιχες ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές πολιτικές συγκριτικές αναλύσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ειδικές πληροφορίες ανά χώρα στους τομείς της εκπαίδευσης και της νεολαίας, οι οποίες θα τους βοηθήσουν κατά τη λήψη των αποφάσεών τους.

(σελ.18)

εθνικούς οργανισμούς. Οι εν λόγω Εθνικές Μονάδες προωθούν και υλοποιούν το Πρόγραμμα σε εθνικό επίπεδο και ενεργούν ως σύνδεσμοι μεταξύ της ΕΕ και των συμμετεχόντων οργανισμών σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Στα καθήκοντά τους περιλαμβάνονται:

- η παροχή κατάλληλων πληροφοριών σχετικά με το Πρόγραμμα·
- η διαχείριση μιας δίκαιης και διαφανούς διαδικασίας επιλογής αιτήσεων χρηματοδότησης σχεδίων στη χώρα τους·
- η παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής του Προγράμματος στη χώρα τους·
- η αποτελεσματική συνεργασία με το δίκτυο όλων των Εθνικών Μονάδων και την ΕΕ·
- η διασφάλιση της προβολής του Προγράμματος·
- η προώθηση της διάδοσης και της αξιοποίησης των αποτελεσμάτων του Προγράμματος σε τοπικό και εθνικό επίπεδο (σελ. 17).

Εικόνα 2.2
Διαχείριση του Erasmus+

Το **Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών** είναι η Εθνική Μονάδα Συντονισμού του Προγράμματος στην Ελλάδα, σύμφωνα με το άρθρο 1 της αριθμ. 25735/Η1/2020 (Β' 625) Υπουργικής Απόφασης.

2.5 Συμμετέχοντες του Προγράμματος

Οι συμμετέχοντες του Προγράμματος διακρίνονται στις ακόλουθες δύο κατηγορίες:

- τους «**συμμετέχοντες**» (φυσικά πρόσωπα όλων των ηλικιών που τους παρέχεται η δυνατότητα να αναπτύσσουν και να ανταλλάσσουν γνώσεις και πείρα σε ιδρύματα και οργανισμούς διαφορετικών κρατών) και
- τους «**συμμετέχοντες οργανισμούς**» (παρέχονται ευκαιρίες σε πολλούς και διαφορετικούς οργανισμούς όπως Πανεπιστήμια, παρόχους υπηρεσιών εκπαίδευσης και κατάρτισης, κέντρα μελετών, ερευνητικά ιδρύματα και ιδιωτικές επιχειρήσεις) (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020).

Οι προϋποθέσεις συμμετοχής τόσο για τα φυσικά πρόσωπα όσο και για τους συμμετέχοντες οργανισμούς εξαρτώνται από τη χώρα στην οποία είναι εγκατεστημένοι (σελ.25).

2.6 Επιλέξιμες χώρες

Το Πρόγραμμα καλύπτει 34 χώρες:

- τα Κ-Μ της ΕΕ
- την Τουρκία
- τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας
- τη Σερβία
- τη Νορβηγία
- την Ισλανδία
- το Λιχτενστάιν
- το Ηνωμένο Βασίλειο (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020)¹¹

---

¹¹ Στο πλαίσιο του τρέχοντος πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου (ΠΔΠ 2014-2020), το εν εξελίξει πρόγραμμα Erasmus+ θα εφαρμοστεί σε σχέση με το ΗΒ ή οντότητες ή πρόσωπα που είναι εγκατεστημένα στο ΗΒ ως εάν το ΗΒ παρέμενε κράτος μέλος, χωρίς διακοπή μέχρι τη λήξη του προγράμματος, σύμφωνα με τις διατάξεις της συμφωνίας αποχώρησης μεταξύ της ΕΕ και του ΗΒ (σελ. 26).

2.7 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάσαμε τη γενική επισκόπηση του Προγράμματος και ειδικότερα τους στόχους, τα βασικά χαρακτηριστικά (όπως η διάρκεια περιόδου κινητικότητας από 2 έως 12 μήνες είτε για σπουδές είτε πρακτική άσκηση), τις 34 χώρες του Προγράμματος συμπεριλαμβανομένων των Κ-Μ, τους φορείς υλοποίησης (την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις Εθνικές Μονάδες Συντονισμού) και το συνολικό διαθέσιμο προϋπολογισμό προκειμένου να αποκομίσουμε τις απαραίτητες πληροφορίες που θα βοηθήσουν στην εμπειρική έρευνά μας και ειδικότερα κατά τη δημιουργία του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου για την αποφυγή λαθών και αστοχιών.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα υπεισέλθουμε στη θεωρητική προσέγγιση του αντικτύπου του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων, μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης ερευνών και μελετών που διενεργήθησαν για λογαριασμό είτε της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είτε κρατικών φορέων ή εθνικών οργανισμών έτσι ώστε να τεθούν οι βάσεις για την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος όσον αφορά τη σύγκριση με χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ

ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΑΝΩΤΑΤΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

3.1 Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον ορισμό της διεθνούς φοιτητικής κινητικότητας όπως ορίζεται από την Unesco, ένας διεθνώς μετακινούμενος φοιτητής διασχίζει τα διεθνή σύνορα μεταξύ δύο χωρών με σκοπό τη συμμετοχή του σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε μια χώρα προορισμού, διαφορετική από τη χώρα καταγωγής του¹² (Migrationdataportal, 2020).

Η έννοια της απασχολησιμότητας, σύμφωνα με τον ορισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι ένας συνδυασμός παραγόντων που επιτρέπουν στα άτομα να εισέλθουν στο χώρο της εργασίας, να παραμείνουν σ' αυτή και να εξελιχθούν κατά τη διάρκεια της καριέρας τους. Είναι μια σύνθετη έννοια που περιλαμβάνει όχι μόνο τα χαρακτηριστικά, τις δεξιότητες, τις συμπεριφορές και τα κίνητρα του κάθε ατόμου αλλά και άλλους εξωτερικούς παράγοντες που βρίσκονται πέρα από το πεδίο της εκπαίδευσης και της πολιτικής για την κατάρτιση, όπως όρους της αγοράς εργασίας, δημογραφικά χαρακτηριστικά, τη δομή της οικονομίας και τη συνολική οικονομική κατάσταση (Council of the European Union, 2012, σελ. 4).

Η εργασιακή κινητικότητα αναφέρεται στην ευκολία με την οποία οι εργαζόμενοι μπορούν να κινούνται εντός μιας οικονομίας και μεταξύ διαφορετικών οικονομιών. Υπάρχουν δύο βασικοί τύποι εργασιακής κινητικότητας: η γεωγραφική και η επαγγελματική. Η γεωγραφική κινητικότητα αναφέρεται στην ικανότητα του εργαζόμενου να αλλάζει εργασία σε μια συγκεκριμένη φυσική τοποθεσία, ενώ η επαγγελματική κινητικότητα αναφέρεται στην ικανότητα ενός εργαζομένου να αλλάζει μορφές εργασίας (Radcliffe, B., 2020).

---

¹² Από το 2015, η Unesco, ο ΟΟΣΑ και η Eurostat (η Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) συμφώνησαν σ' αυτό τον ορισμό για τους διεθνώς μετακινούμενους φοιτητές. (Migrationdataportal, 2020)

3.2 Βιβλιογραφική επισκόπηση

Συχνά υποστηρίζεται ότι η συμμετοχή σε προγράμματα σπουδών στο εξωτερικό δύναται να βελτιώσει τις προοπτικές στην αγορά εργασίας (απασχολησιμότητα και αποδοχές). Τα τελευταία χρόνια σημειώθηκε σημαντική αύξηση στον αριθμό των εμπειρικών μελετών που εξετάζουν τη συμμετοχή σε προγράμματα ανταλλαγής στο εξωτερικό και τον αντίκτυπο αυτής βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Η αύξηση αυτή αντικατοπτρίζει και το μεγάλο ενδιαφέρον για το Πρόγραμμα. Για την καλύτερη εξαγωγή των συμπερασμάτων οι μελέτες ομαδοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες:

A) Γενικές μελέτες με θεωρητική προσέγγιση,

B) Μελέτες οι οποίες διεξήχθησαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,

Γ) Μελέτες ευρωπαϊκής εμβέλειας και

Δ) Επιστημονικές μελέτες με βάση δεδομένα εθνικών στατιστικών υπηρεσιών αλλά και άλλων δημοσίων φορέων και οργανισμών.

3.2.1. Γενικές Μελέτες

(1) Είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ της απασχολησιμότητας και της απασχόλησης. Ένα ΑΕΙ μπορεί δυνητικά να επιτύχει αρκετούς στόχους προκειμένου να ενισχύσει την απασχολησιμότητα των αποφοίτων του αλλά δεν μπορεί να εγγυηθεί και την απασχόλησή τους. Οι δεξιότητες, η κατάρτιση και η γενική εκπαίδευση που παρέχουν τα ΑΕΙ πράγματι διακρίνονται από τις ευρύτερες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας, απέναντι στις οποίες τα Ιδρύματα ενδέχεται να έχουν μειωμένο αντίκτυπο ή έλεγχο. Πέραν αυτού, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα θα διατείνονταν ότι ενώ πρέπει να διατηρείται ο παλμός στις τρέχουσες τάσεις της αγοράς εργασίας, η τριτοβάθμια εκπαίδευση εξυπηρετεί το σκοπό εκπαίδευσης και κατάρτισης ευέλικτων αποφοίτων που μπορούν επίσης να ανταποκριθούν και στη μελλοντική αγορά εργασίας και γενικότερα στις κοινωνικές ανάγκες και όχι μόνο στις σημερινές. Τα ΑΕΙ, οι κυβερνήσεις, οι εργοδότες και οι άλλοι ενδιαφερόμενοι πρέπει να προσαρμόζονται και να δρουν καινοτόμα όσον αφορά τη διαχείριση της απασχολησιμότητας των αποφοίτων σήμερα αλλά και για το μέλλον. Δεν πρόκειται

απλώς για την τοποθέτηση νέων επιστημόνων σε θέσεις εργασίας αλλά για την προετοιμασία τους απέναντι σε ένα λιτό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον όπου η δημιουργικότητα, καινοτομία, ευελιξία, ομαδική εργασία, διαπολιτισμικές δεξιότητες και ηγεσία θα συνιστούν πλεονεκτήματα. Αυτό απαιτεί την ανάπτυξη διαφορετικών και εφευρετικών προσεγγίσεων διδασκαλίας και μάθησης που όχι μόνο λαμβάνουν υπόψη τις διεθνείς ικανότητες και δεξιότητες αλλά και τον τρόπο ανάμειξης της παραδοσιακής εκπαίδευσης και δομής των μαθημάτων με τη διεθνοποίηση. Είναι επίσης καθοριστικό να ενισχυθεί η ευαισθητοποίηση των εργοδοτών για τέτοιου είδους προγράμματα. Αυτοί οι απόφοιτοι είναι εξαιρετικοί υποψήφιοι για διεθνή σταδιοδρομία, τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, η οποία απαιτεί διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση, γλωσσική ικανότητα και υψηλή προσαρμοστικότητα. Μπορούν, επίσης, μέσω των οριζοντίων δεξιοτήτων, να παρέχουν σαφή προστιθέμενη αξία σε οποιονδήποτε αριθμό τομεακών θέσεων εργασίας, είτε είναι περισσότερο προσανατολισμένες σε τοπικό επίπεδο είτε σε διεθνές επίπεδο (Smith, J., 2016, σελ.16, 22-23).

(2) Ο Cairns και οι συνεργάτες του στην μελέτη τους για την κινητικότητα μέσω του Προγράμματος, τονίζουν ότι το Πρόγραμμα είναι μια αρκετά στοχευμένη προσπάθεια τόνωσης της επαγγελματικής εξέλιξης, με την απασχολησιμότητα να συνιστά ένα βασικό μέρος αυτής της διαδικασίας. Χωρίς τη διάσταση της μάθησης, οι ανταλλαγές θα ήταν κάτι περισσότερο από διακοπές που επιδοτούνται από τον ευρωπαϊκό φορολογούμενο. Επιπλέον, το Πρόγραμμα ευελπιστεί να είναι μια συλλογική εμπειρία που θα συμβάλλει τελικά στην εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό σημαίνει ότι δεν γίνεται λόγος μόνο για την ενίσχυση των επαγγελματικών προφίλ των συμμετεχόντων: το Πρόγραμμα φιλοδοξεί να κάνει την Ευρώπη χώρο απασχόλησης. Χρειάζεται πολλή δουλειά εκ μέρους όχι μόνο των συμμετεχόντων και του ακαδημαϊκού κόσμου των πανεπιστημίων υποδοχής αλλά και εκ μέρους των στελεχών που διαχειρίζονται την εισερχόμενη και εξερχόμενη κινητικότητα. Αυτή είναι μια μεγάλη πρόκληση, λαμβάνοντας υπόψη ότι σε αντίθεση με τις πολιτικές πρωτοβουλίες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, το Πρόγραμμα εισάγει τη δυνατότητα συνεργασίας με εκπαιδευτικά ιδρύματα από διαφορετικές χώρες, καθεμία με τα δικά της κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά. Επομένως, αυτό που καθορίζει την ενισχυμένη απασχολησιμότητα διαφέρει ανάλογα με τους παράγοντες, όπως για παράδειγμα οι ευκαιρίες στην περιφερειακή αγορά εργασίας. Οι συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα οφείλουν να εκπληρώσουν τις μαθησιακές τους

υποχρεώσεις ενώ οι εργοδότες οφείλουν με τη σειρά τους να αναγνωρίσουν την αξία της διεθνούς αυτής εμπειρίας. Οι καθηγητές διαδραματίζουν τον κρίσιμο ρόλο της διαμεσολάβησης μεταξύ των δύο αυτών μερών επισημαίνοντας στους φοιτητές τι απαιτούν οι εργοδότες από το προσωπικό, ενώ η ΕΕ είναι ένας εξωτερικός κριτής ενίσχυσης του Προγράμματος. Οι συνιστώσες της απασχολησιμότητας που υποστηρίζονται από το Πρόγραμμα ποικίλλουν ανάλογα με τα θέματα όπως το πεδίο σπουδών ή το θέμα ενός σχεδίου εργασίας αλλά ένα κοινό χαρακτηριστικό σχετίζεται με τον προσανατολισμό για διεθνή εργασία. Αυτό δεν είναι απλά θέμα βελτίωσης της ευχέρειας μιας ξένης γλώσσας αλλά επεκτείνεται και στη σύναψη επαφών με μια πολιτισμικά διαφορετική ομάδα ανθρώπων και εκτιμώντας καλύτερα τις αξίες άλλων κοινωνιών προσδιορίζοντάς το ως ένα είδος «κινητικότητας κεφαλαίου».

Η απασχολησιμότητα συμπορεύεται με τη διάσταση της διεθνοποίησης του Προγράμματος και η ανταλλαγή επισκέψεων αντιπροσωπεύουν ένα τρόπο για τη διάνοιξη χωρικών οριζόντων με την αναζήτηση διεθνών εργοδοτών και διασύνδεση με διεθνώς απασχολούμενους αποφοίτους (Cairns, D., *et al*, 2018, σελ. 20-21, 24, 27).

(3) Σήμερα, οι επιχειρήσεις αναζητούν εμπειρία κινητικότητας στα βιογραφικά των αποφοίτων, οπότε η επιλογή της χώρας και η διάρκεια της περιόδου κινητικότητας¹³ συνιστούν σημαντικά ορόσημα. Τα σημαντικότερα στοιχεία που αναζητούνται από την αγορά εργασίας εκτός των ειδικών και σχετικών με το επιστημονικό πεδίο ικανοτήτων, είναι οι γλωσσικές και οι οριζόντιες δεξιότητες. Οι επιχειρήσεις αναζητούν άτομα που μπορούν να εδραιώσουν το ρόλο τους στην επιχείρηση, να ενσωματωθούν με τους συναδέλφους και τα διευθυντικά στελέχη, να είναι μετριοπαθείς, διαθέσιμοι, να έχουν καλές διαπροσωπικές σχέσεις και να είναι «ανθεκτικοί». Όλες αυτές οι δεξιότητες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία πρόσληψης ακόμη κι αν η πανεπιστημιακή επίδοση δεν είναι αρκετά ικανοποιητική. Οι συμπληρωματικές μαθησιακές δραστηριότητες¹⁴ κατά τη διάρκεια της κινητικότητας βοηθούν ιδιαίτερα σ' αυτό. Έτσι λοιπόν η περίοδος κινητικότητας μετατρέπεται σε ευκαιρία για μετέπειτα εκπαίδευση ή αναζήτηση εργασίας στη χώρα υποδοχής. Σε μια παγκόσμια αγορά εργασίας, οι εργοδότες μετακινούνται σε

---

¹³ Η εμπειρία στο εξωτερικό θα πρέπει να διαρκεί τουλάχιστον έξι μήνες για να θεωρείται αξιόλογη.

¹⁴ Συγκεκριμένη συνεδρία για τις διαδικασίες πρόσληψης, τις τάσεις, τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας και το σύστημα επαγγελματικών προσόντων της χώρας υποδοχής.

διάφορους τομείς απασχόλησης κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους ζωής. Όλοι πρέπει να είναι ευέλικτοι στα πρότυπα εργασίας τους και να είναι προετοιμασμένοι να αλλάξουν θέσεις εργασίας ή και τομείς. Επομένως, χρειάζεται ένα σύνολο μεταβιβάσιμων δεξιοτήτων που δεν είναι συγκεκριμένες για μια συγκεκριμένη πορεία σταδιοδρομίας αλλά «διαπερνούν» όλους τους τομείς απασχόλησης. Αυτό σημαίνει ότι οι ειδικές, τεχνικές δεξιότητες που σχετίζονται με διαφορετικούς ρόλους μπορεί να είναι λιγότερο σημαντικές από τις οριζόντιες δεξιότητες που μπορούν να μεταφερθούν μεταξύ διαφορετικών θέσεων και τομέων απασχόλησης (Confalonieri, M. A., *et al*, 2016, σελ. 143-144).

3.2.2 Μελέτες Ευρωπαϊκής Επιτροπής

(1) Το Κοινό Κέντρο Ερευνών της ΕΕ το 2013 αξιολόγησε στοιχεία από 16 Ευρωπαϊκές χώρες για να μελετήσει τις επιδράσεις της φοιτητικής κινητικότητας στη μελλοντική κινητικότητα, στη μετάβαση από την εκπαίδευση στην απασχόληση και στις αμοιβές των συμμετεχόντων πέντε χρόνια μετά την αποφοίτηση. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν μια θετική συσχέτιση μεταξύ κινητικότητας και μελλοντικής κινητικότητας καθώς και απολαβών (3% υψηλότερες αμοιβές), ενώ η μετάβαση στην απασχόληση φαίνεται ότι καθυστερεί λίγο. Παρόλο που οι επιδράσεις στη μελλοντική κινητικότητα εντοπίζονται σε όλες τις χώρες και σε όλα τα πεδία εκπαίδευσης, αυτές που σχετίζονται με την αγορά εργασίας εντοπίζονται σε λίγες χώρες και πεδία αντίστοιχα (Rodrigues, M., 2013, σελ. 30).

(2) Σύμφωνα με την έρευνα του Ευρωβαρόμετρου για την ποιότητα της πρακτικής άσκησης στην ΕΕ, καταδεικνύεται η σημαντική σχέση μεταξύ της ποιότητας της πρακτικής άσκησης και των επιδράσεων στην απασχόληση. Το 79% των συμμετεχόντων που είχαν πραγματοποιήσει πρακτική άσκηση στο εξωτερικό βελτίωσαν τις γλωσσικές δεξιότητές τους. Επιπλέον, σχεδόν επτά στους 10 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι αυτή η εμπειρία τους έκανε να σκεφτούν να ζήσουν στο εξωτερικό (Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, 2013, σελ. 6).

(3) Οι ενδοευρωπαϊκές δραστηριότητες κινητικότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκαν το 2018. Πάνω από 4.000 ΑΕΙ και κοινοπραξίες κινητικότητας επιβραβεύθηκαν με επιχορηγήσεις κινητικότητας. Σε σύνολο 325.000 φοιτητών που μετακινήθηκαν σε χώρες του Προγράμματος το ακαδημαϊκό έτος 2017/2018, το Erasmus+ υποστήριξε μεγαλύτερο αριθμό φοιτητών σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, 95.800 φοιτητές αλλά και απόφοιτοι κάλυψαν θέσεις πρακτικής άσκησης στο εξωτερικό συγκριτικά με 76.000 αντίστοιχα το 2014, ανεβάζοντας το συνολικό αριθμό φοιτητών και αποφοίτων που κάλυψαν θέσεις πρακτικής άσκησης στους 343.600. Ταυτόχρονα, 229.700 φοιτητές μετακινήθηκαν για ένα ή δύο εξάμηνα σπουδών στο εξωτερικό. Η ετήσια Έκθεση για το έτος 2018 τονίζει ότι τα ποσοστά ικανοποίησης παραμένουν πολύ υψηλά και άνω του 95% των φοιτητών είναι πολύ ικανοποιημένοι από την εμπειρία συμμετοχής μέσω του Προγράμματος στο εξωτερικό. Το 95% των μετακινούμενων φοιτητών έμαθαν να συνεργάζονται καλύτερα με ανθρώπους διαφορετικής κουλτούρας ενώ το 93% βελτίωσε την ικανότητα διαχείρισης των πολιτισμικών διαφορών. Το 90% τόνισε πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη και η συνέχεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η προστιθέμενη αξία να ανήκεις στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Το 97% βελτίωσε τις γλωσσικές δεξιότητές του. Το 98% ήταν πιο ανοιχτοί για αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό και το 84% βελτίωσε την δεξιότητα επίλυσης των προβλημάτων (European Commission, 2019a, σελ. 35).

(4) Το 2018 διεξήχθη –από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή– έρευνα για το Πρόγραμμα Erasmus Mundus¹⁵ (Erasmus Mundus Graduate Impact Survey). Οι συμμετέχοντες τονίζουν τις διαπολιτισμικές ικανότητες που αποκτήθηκαν ως τη σημαντικότερη επίδραση του Προγράμματος–μία κρίση που ήταν σταθερή για αρκετά χρόνια. Το 39% θεωρούν ότι το Πρόγραμμα επηρέασε την καριέρα τους, ποσοστό που μειώνεται ελαφρώς με την πάροδο των ετών. Αυτό μπορεί να οφείλεται στη διαφορετική σύνθεση των ομάδων αποφοίτων (άλλοι τομείς σπουδών, άλλες περιοχές προέλευσης). Η στάση απέναντι στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η μοναδική παράμετρος που αξιολογείται από χρονιά σε χρονιά. Ένας στους δύο αποφοίτους ήταν ικανοποιημένος ή πολύ ικανοποιημένος με τον τρόπο που τους

---

¹⁵ Κοινό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, παρέχοντας υποτροφίες στους καλύτερους φοιτητές που υποβάλλουν σχετική υποψηφιότητα. Οι σπουδές πραγματοποιούνται σε δύο τουλάχιστον χώρες του Προγράμματος, οι οποίες διαρκούν από 12 μήνες έως το πολύ 24 μήνες. (https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/opportunities/individuals/students/erasmus-mundus-joint-master-degrees_el)

προετοιμάζει το Πρόγραμμα για την αγορά εργασίας. Από την άλλη πλευρά όμως, αυξάνεται και το ποσοστό των φοιτητών που διαισθάνονται ότι έχουν προετοιμασθεί ελάχιστα για την αγορά εργασίας.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου μετά την αποφοίτηση, οι συμμετέχοντες αναζήτησαν εργασία (36%), συνέχισαν τις σπουδές τους ή υπέβαλαν αίτηση για περαιτέρω σπουδές (25%) ή ξεκίνησαν να εργάζονται κατά τη διάρκεια των σπουδών τους (18%).

Μεταξύ εκείνων που αναζήτησαν εργασία μετά την αποφοίτησή τους, το 85% βρήκε εργασία εντός έξι μηνών. Κυρίως αναζήτησαν στη χώρα καταγωγής τους (61%), ακολουθώντας οι μεγαλύτερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 86% των αποφοίτων ανέφεραν ότι η πρώτη εργασία τους σχετίζεται με το πεδίο σπουδών τους. Επιπλέον, ποσοστό άνω του 70% ανέφεραν ότι η πρώτη τους εργασία είχε διεθνείς διαστάσεις όσον αφορά τη συνεργασία με συναδέλφους και την επαφή με πελάτες. Μόνο το 4% των αποφοίτων ήταν άνεργοι και αναζητούσαν εργασία. Το 65% εργάζονταν και το 20% συνέχιζε τις σπουδές του. Το 95% τουλάχιστον είναι κάπως ικανοποιημένοι με το επάγγελμά τους. Γενικότερα, οι απόφοιτοι διάκεινται θετικά απέναντι στο Πρόγραμμα. Είναι πολύ ικανοποιημένοι τόσο με το Πρόγραμμα όσο και με τα μαθήματα και τονίζουν ότι έχει μεγάλο αντίκτυπο στην καριέρα και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι περισσότεροι βρήκαν δουλειά σχετικά γρήγορα, η οποία συνήθως σχετίζεται με τις σπουδές και έχει ισχυρό διεθνή προσανατολισμό. Επίσης, αυξάνεται συνεχώς και η θετική στάση απέναντι στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Περίπου ο ίδιος αριθμός πτυχιούχων παραμένει στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς επιστρέφει στη χώρα καταγωγής του, συνεκτιμώντος του γεγονότος ότι η Ένωση είναι ελκυστική λόγω των καλών ευκαιριών απασχόλησης (European Commission, 2019b, σελ. 3-5).

(5) Η μελέτη της ΕΕ για τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην απασχόληση, η μεγαλύτερη του είδους της, επιβεβαίωσε ότι το Πρόγραμμα τονώνει την απασχολησιμότητα και την επαγγελματική κινητικότητα. Έλαβε χώρα το 2014 και συγκέντρωσε απαντήσεις από 80.000 άτομα, συμπεριλαμβανομένων φοιτητών και εργοδοτών. Με την εν λόγω μελέτη αποδεικνύεται ότι οι απόφοιτοι με διεθνή πείρα έχουν καλύτερες προοπτικές στην αγορά εργασίας. Έχουν 50% λιγότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν μακροχρόνια ανεργία σε σύγκριση με εκείνους που δεν έχουν σπουδάσει ή δεν έχουν κάνει πρακτική άσκηση στο εξωτερικό και, πέντε χρόνια μετά

την αποφοίτησή τους, το ποσοστό ανεργίας τους είναι κατά 23% χαμηλότερο. Κατά τη διαδικασία πρόσληψης, το 92% των εργοδοτών αναζητούν χαρακτηριστικά προσωπικότητας που ενισχύονται από το Πρόγραμμα όπως ανοχή, αυτοπεποίθηση, ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, φιλομάθεια, επίγνωση των προτερημάτων και των αδυναμιών και αποφασιστικότητα (six memo© factors)¹⁶. Οι φοιτητές Erasmus σημειώνουν καλύτερες επιδόσεις όσον αφορά τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, ακόμη και πριν από τη μετακίνησή τους· όταν επιστρέφουν, η διαφορά με τους υπόλοιπους φοιτητές στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυξάνεται περίπου κατά 42%.

Εικόνα 3.1 The Erasmus Impact Study (2014)

(Σπουδές ή κατάρτιση)

(Αντίληψη εργοδοτών)

ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS

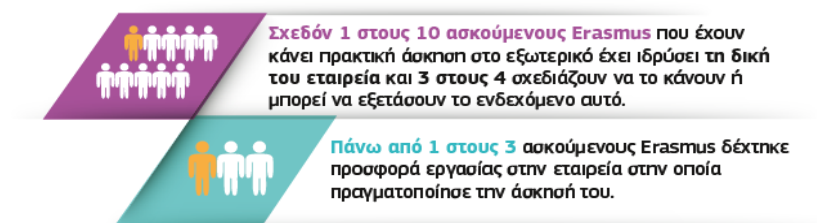

Πηγή: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Σε περισσότερους από έναν στους τρεις ασκούμενους του Προγράμματος προτείνεται θέση στην επιχείρηση όπου πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση και διακρίνονται επίσης από επιχειρηματικό πνεύμα συγκριτικά με τους φοιτητές που δεν μετακινήθηκαν: 1 στους 10 έχει ιδρύσει δική του εταιρεία και πάνω από 3 στους 4 σχεδιάζουν να το κάνουν ή μπορεί να εξετάσουν αυτό το ενδεχόμενο. Επιπλέον, μπορούν να αναμένουν ταχύτερη επαγγελματική ανέλιξη· σύμφωνα με το 64% των εργοδοτών, στο προσωπικό που διαθέτει διεθνή πείρα ανατίθενται μεγαλύτερες επαγγελματικές ευθύνες (Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/1789-deltio-tipou-gia-to-erasmus>).

¹⁶ Η εν λόγω έρευνα βασίστηκε στη μεθοδολογία memo©, εισάγοντας την ψυχομετρική ανάλυση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, ενσωματώνοντας παράλληλα παραδοσιακού τύπου ερωτήσεις. (<http://www.memo-tool.net/about-memoc/memoc-methodology/>)

Εικόνα 3.2 The Erasmus Impact Study (2014) (Πρακτική άσκηση)

Πηγή: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

(6) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκπόνησε άλλη μία έρευνα (Erasmus+ Higher Education Impact Study) το έτος 2019¹⁷, ως συνέχεια της προηγούμενης, η οποία μελέτησε επίσης τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και τις δεξιότητες των φοιτητών που σπουδάζουν ή κάνουν πρακτική στο εξωτερικό. Τα κυριότερα ευρήματα της μελέτης συνοψίζονται στα ακόλουθα:

-Οι φοιτητές που ολοκλήρωσαν τη συμμετοχή στο Πρόγραμμα ενίσχυσαν τις δεξιότητες της απασχολησιμότητας, με ένα μεγάλο ποσοστό (72%) να αναφέρει ότι η συμμετοχή τους ήταν εξαιρετικά επωφελής για την εύρεση της πρώτης εργασίας. Ενισχύθηκαν οι τεχνικές, διαπροσωπικές και διαπολιτισμικές δεξιότητες καθώς επίσης και η αυτοπεποίθηση, η ικανότητα επίτευξης στόχων και η κοινωνική και πολιτισμική ευρύτητα πνεύματος. Το 40% των συμμετεχόντων που έκαναν πρακτική άσκηση κάλυψαν θέσεις εργασίας στις εταιρείες/οργανισμούς που πραγματοποίησαν την πρακτική τους και περίπου ένα ποσοστό 10% ξεκίνησαν τη δική τους εταιρεία, με πολύ περισσότερους συμμετέχοντες (75%) να σχεδιάζουν να κάνουν το ίδιο στο μέλλον. Οι συμμετέχοντες του Προγράμματος συχνά αλλάζουν τα σχέδια σπουδών τους ως αποτέλεσμα της κινητικότητας και έχουν περισσότερο ξεκάθαρη εικόνα για το τι θέλουν να κάνουν στη δική τους σταδιοδρομία μετά την περίοδο αυτή. Όσοι συμμετείχαν στο Πρόγραμμα οι οποίοι ενσωματώθηκαν στην αγορά εργασίας, αναφέρουν ότι είναι περισσότερο ευτυχημένοι στην εργασία τους από μη

¹⁷ Με τη συμμετοχή 77.000 ατόμων, η οποία διενεργήθηκε από τον Απρίλιο του 2017 έως τον Απρίλιο 2019.

συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα. Είναι επίσης περισσότερο πιθανό η εργασία τους να εδρεύει στο εξωτερικό ή να έχει αντίστοιχα διεθνή επέκταση.

-Το Erasmus+ συμβάλλει επίσης στη δημιουργία ευρωπαϊκής ταυτότητας με ποσοστό περισσότερο από 32% να αυτοπροσδιορίζονται μόνο ή πρωταρχικά ως Ευρωπαίοι μετά την ολοκλήρωση της περιόδου κινητικότητας. Αποδέχονται νέες μεθόδους μάθησης και σχεδιάζουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε υψηλότερο επίπεδο.

-Τέλος, ενδιαφέρουσα διάσταση του αντικτύπου συμμετοχής στο Πρόγραμμα είναι ο εντοπισμός φοιτητών με τα μεγαλύτερα θετικά αποτελέσματα σε χώρες της Νότιας Ευρώπης και σε χώρες εταίρους καθώς επίσης και σε χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Souto-Otero, M., *et al*, 2019 σελ.1, 62).

(7) Όσον αφορά το τελευταίο αυτό συμπέρασμα, η επίδραση του Προγράμματος διαφοροποιείται με βάση τις Περιφέρειες της Ευρώπης, αναγιγνώσκοντας διαφορετικά συμπεράσματα για τις χώρες των ευρωπαϊκών Περιφερειών. Μία από τις σημαντικότερες έρευνες που εκπονήθηκε το έτος 2016 είναι η μελέτη της Περιφερειακής Ανάλυσης για την επίδραση του Προγράμματος (Erasmus Impact Study Regional Analysis), ως απόρροια της αντίστοιχης μελέτης του 2014 για την απασχολησιμότητα.

Το δείγμα της μελέτης περιελάμβανε 71.368 απαντήσεις σε πέντε διαδικτυακές έρευνες που ξεκίνησαν το 2013, φοιτητών και αποφοίτων με ή χωρίς συμμετοχή στο Πρόγραμμα, προσωπικό (εκπαιδευτικό και μη), ΑΕΙ και εργοδότες.

Σύμφωνα λοιπόν με τα συμπεράσματα, οι φοιτητές του Προγράμματος είχαν λιγότερες από τις μισές πιθανότητες να βιώσουν μακροχρόνια ανεργία σε σύγκριση με τους μη συμμετέχοντες, μειώνοντας τον κίνδυνο κατά 83%. Σε επίπεδο χώρας, το πλεονέκτημα αυτό παρατηρείται ιδιαίτερα στην Ουγγαρία και στην Πορτογαλία.

Ακόμη και πέντε έως δέκα χρόνια μετά την αποφοίτηση, το ποσοστό ανεργίας των φοιτητών του Προγράμματος ήταν χαμηλότερο από τους υπόλοιπους. Η μεγαλύτερη διαφορά παρατηρείται στη Νότια Ευρώπη με 56% λιγότερους αποφοίτους Erasmus να αντιμετωπίζουν την απειλή της ανεργίας. Η πρακτική άσκηση φαίνεται να έχει ιδιαίτερη θετική επίδραση στην αναζήτηση εργασίας, με έναν στους τρεις φοιτητές Erasmus κατά μέσο όρο να τους έχει προσφερθεί εργασία από την εταιρεία που έκαναν την πρακτική τους. Στη Νότια Ευρώπη αυτό το ποσοστό ανέρχεται σχεδόν σε

έναν στους δύο φοιτητές με την Ιταλία (51%) και την Πορτογαλία (47%) να κατέχουν την υψηλότερη θέση.

Η εμπειρία της κινητικότητας ενισχύει επίσης και το επιχειρηματικό πνεύμα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην Ανατολική Ευρώπη, όπου οι περισσότεροι απόφοιτοι σχεδιάζουν να ιδρύσουν μια νεοφυή επιχείρηση (start-up company) καθώς και στη Νότια Ευρώπη όπου σχεδόν ένας στους δέκα αποφοίτους με εμπειρία πρακτικής άσκησης το έχει ήδη πραγματοποιήσει.

Πέντε έως δέκα χρόνια μετά την αποφοίτησή τους, περισσότεροι απόφοιτοι Erasmus (64%) κατέχουν διοικητική θέση συγκριτικά με τους μη συμμετέχοντες (55%). Η διαφορά είναι ιδιαίτερος μεγάλη στην Ανατολική Ευρώπη (70% σε σύγκριση με ποσοστό 41% αντίστοιχα μη συμμετεχόντων), ιδίως στην Ουγγαρία, όπου περισσότεροι από εννέα στους δέκα αποφοίτους Erasmus κατέχουν διοικητική θέση. Ιδιαίτερα, το 50% των Βούλγαρων εργοδοτών απάντησαν ότι παρέχουν υψηλότερες αμοιβές σε νεοπροσληφθέντες εργαζόμενους εάν έχουν διεθνή εμπειρία.

Το Πρόγραμμα προάγει και την εργασιακή κινητικότητα. Από τους αποφοίτους Erasmus, το 40% είχε μετακινηθεί σε άλλη χώρα μετά την αποφοίτησή του σε σύγκριση με το 23% των μη συμμετεχόντων. Επιπλέον, το 93% θα μπορούσε να ζήσει στο εξωτερικό. Οι πρώην φοιτητές Erasmus έχουν περισσότερες από τις διπλάσιες πιθανότητες να αλλάξουν εργοδότη σε σύγκριση με τους υπόλοιπους φοιτητές και ειδικότερα οι φοιτητές Erasmus που προέρχονται από χώρες της Νότιας Ευρώπης (European Commission, 2016, σελ. 7-9).

3.2.3 Μελέτες ευρωπαϊκής εμβέλειας

(1) Το Πρόγραμμα αναμενόταν να εξυπηρετεί πάντα φιλόδοξους στόχους: να βοηθήσει τους φοιτητές να έχουν διεθνή προσανατολισμό και να προετοιμάζονται ικανοποιητικά για τις εργασιακές απαιτήσεις σε μια στενά συνδεδεμένη ευρωπαϊκή οικονομία. Έτσι λοιπόν διεξήχθησαν διάφορες μελέτες αξιολόγησης σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάλυση των συνεπειών και ωφελειών του Προγράμματος. Μία εξ αυτών αλλά και από τις μεγαλύτερες μελέτες ήταν η έρευνα VALERA (Value of Erasmus Programme) το 2005, με τη συμμετοχή 4.600 φοιτητών

του ακαδημαϊκού έτους 2000/01¹⁸. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις: η πρώτη φάση περιελάμβανε πέντε έρευνες. Μια αρχική έρευνα εμπειρογνομόνων και στη συνέχεια διεξήχθησαν έρευνες με τη συμμετοχή πρώην φοιτητών Erasmus (αυτή ήταν και η μεγαλύτερη), διδασκόντων που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα, επικεφαλής πανεπιστημίων και εργοδοτών. Η δεύτερη φάση βασίστηκε στη διεξαγωγή τεσσάρων σεμιναρίων για συγκεκριμένα πεδία μελέτης κατά τη διάρκεια των οποίων έγιναν συζητήσεις για τα αποτελέσματα της έρευνας. Συμπερασματικά, η περίοδος συμμετοχής στο Πρόγραμμα αξιολογήθηκε θετικά τόσο από τους πρώην φοιτητές όσο και από τους εργοδότες, σχετικά με τις αποκτηθείσες ικανότητες και δεξιότητες, επιβεβαιώνοντας τη θετική επίδραση κατά τη διαδικασία πρόσληψης αλλά και για τις διεθνείς διαστάσεις της απασχόλησης των νέων εργαζομένων. Μια σημαντική παράμετρος όμως έγινε ιδιαίτερα αισθητή. Ο αντίκτυπος του Προγράμματος ήταν υψηλότερος μεταξύ των συμμετεχόντων από χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης σε σύγκριση με συμμετέχοντες χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι ο συνολικός αντίκτυπος του Προγράμματος μειώθηκε με την πάροδο του χρόνου συγκριτικά με προηγούμενα έτη (Βλέπε Πίνακα 3.1).

Πίνακας 3.1. Θετική επίδραση της περιόδου Erasmus στην απασχόληση – σύγκριση με προηγούμενες έρευνες παρελθόντων ετών (%).

	ERASMUS Φοιτητές 1988/89 (έρευνα 1993)	ERASMUS Απόφοιτοι 1994/95 (έρευνα 2000)	ERASMUS Φοιτητές 2000/01 (έρευνα 2005)
Απόκτηση πρώτης εργασίας	71	66	53
Είδος σχετικής εργασίας	49	44	39
Επίπεδο εισοδήματος	25	22	16

Πηγή: Engel C., 2010, σελ. 9

Παρόλα αυτά δεν πρέπει να υποτιμηθεί καθόλου το γεγονός ότι η εμπειρία του Προγράμματος συνιστά άνοιγμα στην αγορά εργασίας αλλά δεν καθορίζει εξολοκλήρου την επαγγελματική σταδιοδρομία (Engel C., 2010 σελ. 2, 12-13).

(2) Το Δίκτυο Φοιτητών Erasmus (Erasmus Student Network), έχοντας την αντίληψη ότι η ανασφάλεια για μετακίνηση σε διαφορετική χώρα με διαφορετική

¹⁸ Διεξήχθη από μια ομάδα ερευνητών, μεταξύ των οποίων και ο Καθηγητής U. Teichler του Πανεπιστημίου Uni Kassel, με τη χρηματοδότηση της ΕΕ.

κουλτούρα και πολιτισμό μειώνεται όταν κάποιος έχει βιώσει μια τέτοια αλλαγή, διενήργησε το 2011¹⁹ μια έρευνα για την προστιθέμενη αξία της φοιτητικής ανταλλαγής στη μετέπειτα απασχόληση των συμμετεχόντων του Προγράμματος. Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας αντικατοπτρίζουν την προστιθέμενη αυτή αξία. Έτσι λοιπόν τα σημαντικότερα εμπόδια που αναδείχθηκαν για τη μελλοντική εργασιακή κινητικότητα είναι η ακίνητη περιουσία και οι οικονομικές αλλά και προσωπικές δεσμεύσεις στη χώρα καταγωγής. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που παρακινούν τους συμμετέχοντες να εργαστούν στο εξωτερικό είναι οι καλύτερες ευκαιρίες για προσωπική ανάπτυξη, καλύτερες συνθήκες εργασίας, καλύτερες αμοιβές και η προϋπηρεσία στη χώρα υποδοχής. Η πλειοψηφία των φοιτητών εξέφρασε την επιθυμία να εργαστούν σε τομείς που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία ενώ οι μισοί από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι διατίθενται να εργαστούν σε τομείς που δεν σχετίζονται με τις σπουδές τους. Περισσότερο από το 97% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι οι σπουδές στο εξωτερικό συνιστούν πλεονέκτημα για την αγορά εργασίας. Οι φοιτητές που σπουδάζουν στο εξωτερικό αξιολογούν τις επαγγελματικές δεξιότητες αλλά και τις αντίστοιχες που σχετίζονται με τις σπουδές τους ανώτερες σε σύγκριση με τις αντίστοιχες φοιτητών χωρίς εμπειρία κινητικότητας. Κυρίως η απόκτηση δεξιοτήτων επικοινωνίας στις ξένες γλώσσες και η δυνατότητα απασχόλησης σ' ένα διαπολιτισμικό περιβάλλον βοηθούν στη διεύρυνση των ευκαιριών σταδιοδρομίας αναπτύσσοντας δίκτυα επικοινωνίας, βελτιώνοντας την επάρκεια ξένων γλωσσών και ενισχύοντας την αυτοπεποίθηση (Alfranseder, E., *et al*, 2011, σελ.7-9).

(3) Το 2013 το εν λόγω Δίκτυο Φοιτητών (Erasmus Student Network) δημοσίευσε νέα μελέτη η οποία διερεύνησε με ποιον τρόπο οι σπουδές ή η εργασία στο εξωτερικό συμβάλλουν στη δημιουργία νέων ιδεών, ευκαιριών και ταυτότητας για τους νέους Ευρωπαίους. Η μελέτη επισημαίνει ότι η απόκτηση νέων επιχειρηματικών ιδεών μπορεί να ενισχύσει αντίστοιχα την επιχειρηματικότητα και ευκαιρίες όπως η δημιουργία ενός διεθνούς δικτύου επαφών μπορεί να ενισχύσει την απασχολησιμότητα και επιχειρηματικότητα. Οι μετακινούμενοι φοιτητές είναι πιθανότερο να ζήσουν εκτός της χώρας καταγωγής τους και είναι συνειδητοποιημένοι για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Περισσότεροι από το 50% των ερωτηθέντων επιθυμούσαν την ίδρυση δικής τους επιχείρησης. Μεγαλύτερό τους

---

¹⁹ Με τη συμμετοχή 21.000 ερωτηθέντων (Alfranseder, E., *et al*, 2011, σελ. 6)

εμπόδιο η έλλειψη αρχικού κεφαλαίου. Οι μετακινούμενοι φοιτητές αισθάνονται περισσότερο Ευρωπαίοι και πολίτες του κόσμου προσβλέποντας σε μια ευρωπαϊκή αλλά και διεθνή προσέγγιση της μελλοντικής τους σταδιοδρομίας (Fellinger, J., *et al*, 2013, σελ. 8).

3.2.4. Μελέτες βάσει εθνικών δεδομένων.

(1) Το 70,8% των ερωτηθέντων φοιτητών Erasmus του Πολυτεχνείου της Timisoara στη Ρουμανία, σε έρευνα που διεξήχθη, απάντησαν ότι το Πρόγραμμα είχε θετική επίδραση στην καριέρα τους αν και οι παράγοντες που σχετίζονται με την επαγγελματική σταδιοδρομία δεν ήταν οι πρωταρχικοί για τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα αλλά όσοι σχετίζονται με τη διεθνή εμπειρία - την ανάγκη να γνωρίσουν νέες εμπειρίες, πολιτισμούς, ανθρώπους κ.λπ. Εκτίμησαν το γεγονός ότι ενισχύθηκαν οι δεξιότητες των ξένων γλωσσών, οι αντίστοιχες επαγγελματικές και ακαδημαϊκές και γενικότερα το Πρόγραμμα απολαμβάνει θετικής αποδοχής από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων (Dolga et al., 2015, σελ. 1013).

(2) Με βάση τα δεδομένα έρευνας που διενεργήθηκε από το Γερμανικό Κέντρο Έρευνας Ανώτατης Εκπαίδευσης για τους απόφοιτους Γερμανικών Πανεπιστημίων, παρατηρήθηκε ότι η εμπειρία στο εξωτερικό αυξάνει την πιθανότητα εργασίας κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα κινητικότητας μπορεί να διαδραματίζουν, δυνητικά, ουσιαστικό ρόλο στην απόφαση των φοιτητών για την μετέπειτα κινητικότητά τους στην αγορά εργασίας. Το Πρόγραμμα φαίνεται να συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας (Parey, M., & Waldinger, F., 2011, σελ. 220).

(3) Οι Kratz και Netz ανέλυσαν τα ίδια δεδομένα από το Γερμανικό Κέντρο Έρευνας αλλά και δεδομένα από το Κρατικό Ινστιτούτο Έρευνας της Ανώτατης Εκπαίδευσης της Βαυαρίας προκειμένου να εξετάσουν τα οικονομικά οφέλη της διεθνούς φοιτητικής κινητικότητας και διαπίστωσαν ότι οι απόφοιτοι με εμπειρία κινητικότητας απολαμβάνουν μια απότομη αύξηση των μισθών μετά την αποφοίτησή τους και λαμβάνουν υψηλότερους μισθούς μεσοπρόθεσμα. Αυτό οφείλεται εν μέρει στην ευνοϊκή επιλογή τους. Η απότομη αύξηση προκύπτει από τη μεγαλύτερη πιθανότητα των μετακινούμενων αποφοίτων να αυξήσουν την αμοιβή τους μέσω της αλλαγής εργοδοτών. Επίσης, η αυξημένη πιθανότητα απασχόλησης σε μεγάλες και

πολυεθνικές εταιρίες εξηγεί το μεσοπρόθεσμο μισθολογικό τους πλεονέκτημα (Kratz, F. & Netz, N., 2018, σελ.375).

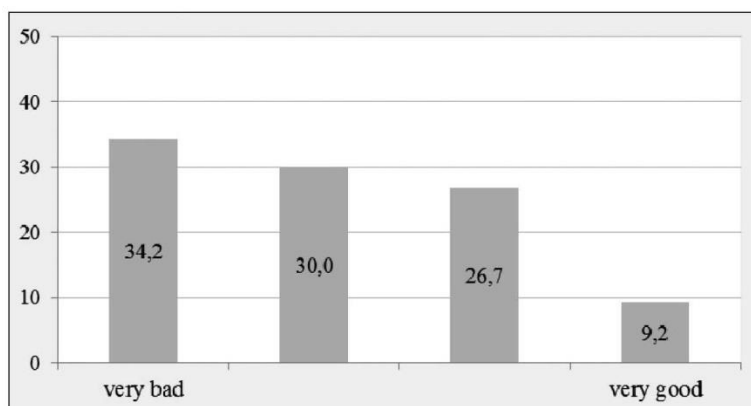
(4) Ο Di Pietro αξιοποίησε στοιχεία έρευνας της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ιταλίας που διεξήχθη το 2007 και διαπίστωσε ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα αυξάνει την πιθανότητα εργασίας στο εξωτερικό κατά 18 έως 24 ποσοστιαίες μονάδες (Di Pietro, G., 2012, σελ. 634).

(5) Ο Sorrenti παρατήρησε ότι οι γλώσσες που ανταμείβονται περισσότερο από την αγορά εργασίας είναι εκείνες που είναι δυσκολότερο να διδαχθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα και σ' αυτό το σημείο αξιοποιείται η εμπειρία του Προγράμματος (Sorrenti, G., 2017, σελ. 142).

(6) Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, σύμφωνα με τα στοιχεία μελέτης σε δέκα Πανεπιστήμια της Αυστρίας σε εισερχόμενους φοιτητές Erasmus από άλλες χώρες, περισσότεροι από τους μισούς περιέγραψαν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε την απόφασή τους για σπουδές στο εξωτερικό μέσω του Προγράμματος. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων παροτρύνθηκε να αναζητήσει εργασία σε άλλη χώρα λόγω της εμπειρίας τους αυτής και ιδιαίτερα της επίδρασης της κρίσης στη ζωή τους και στις σπουδές τους αλλά κυρίως λόγω του φόβου τους για τις επιπτώσεις της κρίσης. Οι οικονομικές δυσκολίες και η αβεβαιότητα στη χώρα τους, τους οδήγησε να συγκρίνουν τη διεθνή αγορά εργασίας και να αναζητήσουν ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης μακριά από τις εστίες τους καθώς και την πιθανή εγκατάστασή τους αλλού. Περισσότεροι από το 60% των φοιτητών αξιολόγησαν την απασχολησιμότητα αρνητικά στη χώρα καταγωγής τους. Φοιτητές από χώρες που επηρεάστηκαν ισχυρά από την Ευρωπαϊκή κρίση, όπως η Ισπανία, η Ουγγαρία και η Ελλάδα ανέφεραν ότι οι ευκαιρίες απασχόλησης στη χώρα τους ήταν μηδαμινές (βλέπε Πίνακα 3.2) και είχαν καλύτερη γνώση των ευκαιριών της αγοράς εργασίας και την ανάγκη απόκτησης δεξιοτήτων απασχολησιμότητας μέσω των εμπειριών κινητικότητας (Bauer, T., & Kreuz, A., 2015, σελ. 108-109).

Διάγραμμα 3.2. Ευκαιρίες απασχόλησης στη χώρα καταγωγής

Πηγή: Bauer, T., & Kreuz, A., 2015, σελ. 107

(7) Σε έρευνα μεταξύ Πολωνών φοιτητών που είχαν ολοκληρώσει ένα τουλάχιστον εξάμηνο των σπουδών τους στο εξωτερικό, τονίστηκε ότι δεν επωφελήθηκαν με υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης μετά την αποφοίτησή τους. Μολονότι όσοι σπουδάζουν στο εξωτερικό έχουν περισσότερες πιθανότητες να απασχοληθούν σε αμειβόμενη εργασία μετά την αποφοίτησή τους συγκριτικά με όσους σπούδασαν στη χώρα καταγωγής, αυτή η διαφορά μπορεί να εξηγηθεί από τα χαρακτηριστικά που καθορίζουν τις σπουδές στο εξωτερικό. Τα άτομα που σπουδάζουν στο εξωτερικό έχουν ορισμένες δεξιότητες που τους βοηθούν και να σπουδάσουν στο εξωτερικό και να βρουν εργασία μετά την αποφοίτησή τους. Όμως, οι σπουδές στο εξωτερικό από μόνες τους δεν επηρεάζουν την απασχολησιμότητα. Το γεγονός αυτό μπορεί επίσης να υποδηλώνει ότι υπάρχουν και άλλα κίνητρα για τη συμμετοχή σε προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών. Ενδέχεται να συμμετέχουν μόνο για λόγους αναψυχής (ταξίδια), κάτι που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την εκπαιδευτική επίδοση. Η θετική επίδραση των σπουδών στο εξωτερικό σχετικά με τα ποσοστά της μετέπειτα απασχόλησης παρατηρείται μόνο στους αποφοίτους που τουλάχιστον ένας από τους δύο γονείς έχει πτυχίο πανεπιστημίου. Υποθέτοντας ότι αυτά τα άτομα έχουν εφοδιαστεί κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής με βασικές δεξιότητες, μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη της δυναμικής συμπληρωματικότητας των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Liwiński J., 2019a, σελ. 418-419). Πολωνοί φοιτητές που συμμετείχαν τουλάχιστον για ένα μήνα σπουδών στο εξωτερικό απολαμβάνουν ένα πλεονέκτημα 22% επιπλέον αμοιβής στην πρώτη τους εργασία μετά την αποφοίτηση

και μόνο αν αυτό συνοδεύεται με εργασία στο εξωτερικό και όχι στην Πολωνία (Liwiński, J., 2019b, σελ. 525).

(8) Η φοιτητική κινητικότητα σχετίζεται με υψηλότερους μισθούς στην έναρξη της εργασίας, σύμφωνα με μελέτη σε Ελβετούς αποφοίτους Πανεπιστημίων (Messer, D., & Wolter, S. C., 2007, σελ. 647).

(9) Το Πρόγραμμα στην Κύπρο έχει πολύ θετική απήχηση. Στα πλαίσια έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το Ίδρυμα Διαχείρισης Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης, στην οποία συμμετείχαν 320 φοιτητές και απόφοιτοι από δημόσια και ιδιωτικά ΑΕΙ, το 56,5% απάντησε ότι υπήρξε αναγνώριση της κινητικότητας από τους εργοδότες, ενώ το 42,7% δήλωσε ότι λόγω της συμμετοχής του βρήκε πιο εύκολα εργασία, το 21,3% ότι τους προσφέρθηκαν ευκαιρίες απασχόλησης στο εξωτερικό και το 36,8% ότι άλλαξαν χώρα διαμονής (Ίδρυμα Διαχείρισης Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης, *et al*, 2017, σελ. 4-5).

3.3. Μελέτες περίπτωσης των χωρών της Ισπανίας, Ιταλίας και Ηνωμένου Βασιλείου

Κατόπιν της γενικότερης προσέγγισης μέσω ερευνών και μελετών του αντικτύπου του Προγράμματος στην ευρωπαϊκή ήπειρο, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε σε ειδικότερες μελέτες περίπτωσης ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για την έρευνά μας.

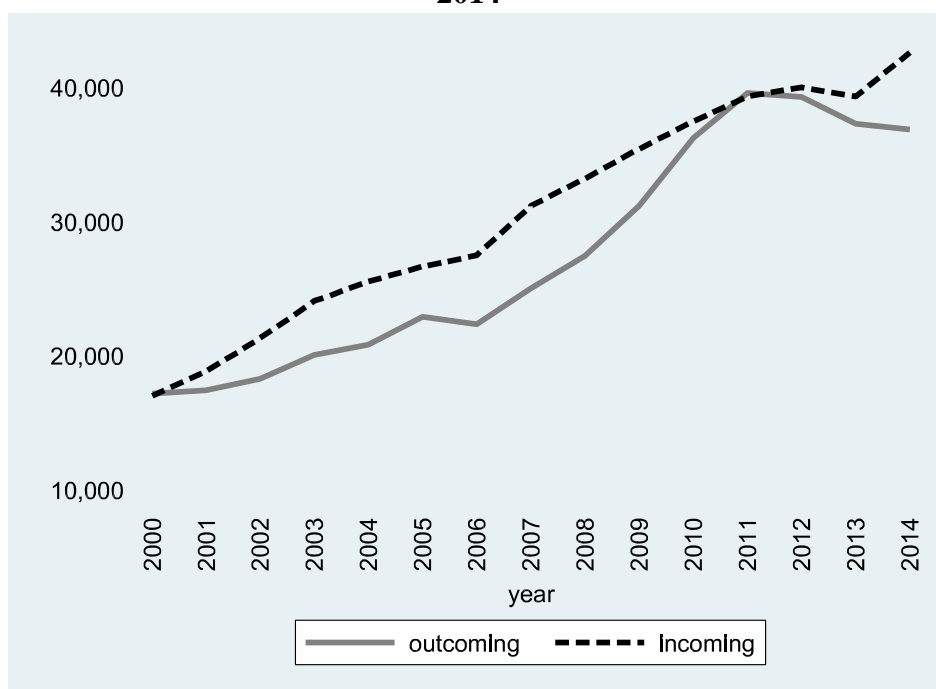
Για τα δεδομένα της παρούσας μελέτης επιλέχθηκαν η Ισπανία ως η κύρια χώρα προορισμού αλλά και προέλευσης των περισσότερων φοιτητών του Προγράμματος, καθώς και η Ιταλία με το Ηνωμένο Βασίλειο συνδυαστικά λόγω του διαφορετικού εκπαιδευτικού και κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου.

3.3.1 Ισπανία

Από την έναρξη του Προγράμματος το 1987, περισσότεροι από τρία εκατομμύρια Ευρωπαίοι φοιτητές συμμετείχαν στο Πρόγραμμα. Με την πάροδο των ετών, η Ισπανία έχει καθιερωθεί, σύμφωνα με τον αριθμό των συμμετεχόντων, ως η κύρια χώρα προέλευσης και προορισμού του Προγράμματος. Η ανάπτυξη της διεθνούς

κινητικότητα για σπουδές στην Ισπανία ήταν ιδιαίτερα εμφανής μεταξύ της δεκαετίας 2001 και 2011, μια περίοδος κατά την οποία ο αριθμός των εισερχόμενων και εξερχόμενων φοιτητών του Προγράμματος υπερδιπλασιάστηκε, φθάνοντας συνολικά τους 36.842 εξερχόμενους φοιτητές και 42.537 εισερχόμενους φοιτητές το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 (Iriondo, I., 2020, σελ .925).

Διάγραμμα 3.3 Εισερχόμενοι και εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus από το 2000-2014

Πηγή: Iriondo, I., 2020, σελ.926

Σύμφωνα με τα τελευταία επίσημα στοιχεία για το έτος 2018, ο συνολικός αριθμός των εξερχόμενων Ισπανών φοιτητών ανήλθε στους 40.226 και 51.321 ήταν οι εισερχόμενοι φοιτητές για σπουδές ή πρακτική άσκηση στην Ισπανία. Οι δημοφιλέστεροι προορισμοί για τους Ισπανούς φοιτητές ήταν η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία (European Commission, 2020b).

Δεδομένων των μεγεθών, ο αντίκτυπος στην προοπτική απασχόλησης των φοιτητών αποκτά όλο και περισσότερο ενδιαφέρον. Τα ΑΕΙ, οι κυβερνήσεις, οι εργοδότες και οι ίδιοι οι φοιτητές τείνουν προς την διαπίστωση ότι τα διεθνή προγράμματα κινητικότητας για σπουδές έχουν θετικό αντίκτυπο στις προοπτικές απασχόλησης. Ο Iriondo το 2020 δημοσίευσε μια έρευνα σχετικά με τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην απασχόληση και τις αμοιβές των αποφοίτων του Προγράμματος στην Ισπανία.

Αναλύοντας λοιπόν τα δεδομένα δύο ερευνών που διεξήχθησαν η μία το έτος 2008 με αντικείμενο μελέτης την μετάβαση στην εργασία προπτυχιακών φοιτητών μεγάλου Πανεπιστημίου της χώρας και αντίστοιχα το έτος 2014, την έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της χώρας για τη μετάβαση στην εργασία αποφοίτων ΑΕΙ, τα συμπεράσματα της αξιολόγησης των δεδομένων αυτών κατέδειξαν ότι η κινητικότητα μέσω του Προγράμματος επηρέασε θετικά τις προοπτικές απασχόλησης κατά την περίοδο της οικονομικής ανάπτυξης μεσοπρόθεσμα, αλλά αρνητικά αυτές κατά την περίοδο της κρίσης ένα έτος μετά την αποφοίτηση. Ωστόσο, αυτή η αρνητική επίδραση παρατηρείται να εξαφανίζεται από το δεύτερο έτος και μετά. Όσον αφορά στις αμοιβές, έξι χρόνια μετά την αποφοίτηση, η κινητικότητα μέσω του Προγράμματος είχε θετική επίδραση, με τους μισθούς να κυμαίνονται μεταξύ 10-12% σε υψηλότερα επίπεδα, επιβεβαιώνοντας έτσι την υπόθεση ότι, στην περίπτωση της Ισπανίας, το Πρόγραμμα μπορεί να θεωρηθεί ως επένδυση παρά ως κατανάλωση (Irigondo, I., 2020, σελ. 927, 940).

Επίσης είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι ο αντίκτυπος του Προγράμματος στις προοπτικές εισοδήματος ποικίλλει ανάλογα με τη χώρα προορισμού. Η επίδραση ήταν θετική σε χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι Σκανδιναβικές χώρες αλλά δεν είναι στατιστικά σημαντική για προορισμούς όπως η Ιταλία, η Πορτογαλία και η υπόλοιπη Ευρώπη. Επίσης ήταν θετική για διαμονή χρονικής διάρκειας ενός ή δύο εξαμήνων.

Όσον αφορά τις συστάσεις πολιτικής, τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν την ανάγκη ευαισθητοποίησης του κοινού για τα οφέλη του Προγράμματος. Η συμμετοχή βελτιώνει τόσο τις γλωσσικές δεξιότητες όσο και τις προοπτικές εργασίας, δεδομένου ότι το εργασιακό περιβάλλον έχει καταστεί διεθνές και πολυγλωσσικό. Δεδομένου ότι φοιτητές από μειονεκτούντα κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα υποεκπροσωπούνται σε μεγάλο βαθμό στο Πρόγραμμα, η έρευνα καταλήγει ότι η κυβερνητική πολιτική πρέπει να προσανατολίζεται σε πρωτοβουλίες που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή αυτών των ατόμων.²⁰

---

²⁰ Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι πολλές εταιρείες –λαμβάνοντας υπόψη την υψηλή ζήτηση απασχόλησης στη χώρα και την έλλειψη διαθέσιμων θέσεων εργασίας– διαθέτουν κυρίως προνομιακές θέσεις για μετακινούμενους αποφοίτους, ιδίως εκείνους μέσω Erasmus. Είναι ένας τρόπος «φίλτραρίσματος» της υψηλής ζήτησης της απασχόλησης. Υπάρχουν έντυπα που διευκολύνουν την εν λόγω διαδικασία, όπως η περίπτωση του

Επομένως, οι δημόσιες πολιτικές πρέπει να βασίζονται στην αιτιότητα και συγκεκριμένα στον προσδιορισμό της αιτιώδους επίδρασης των εκπαιδευτικών πολιτικών (σελ. 942).

3.3.2 Ιταλία και Ηνωμένο Βασίλειο

Οι επόμενες δύο χώρες που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση του αντικτύπου της φοιτητικής κινητικότητας είναι η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο λόγω της μεγάλης συμμετοχής στο Πρόγραμμα ετησίως αλλά και για άλλες δύο σημαντικές παραμέτρους. Οι χώρες αυτές διαφέρουν ως προς το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και την εγχώρια αγορά εργασίας.

Εν προκειμένω, για το σκοπό αυτό συντάχθηκε μελέτη από το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προκειμένου να αξιολογήσει τα αποτελέσματα σχετικής συγκριτικής έρευνας. Τα δεδομένα που αξιοποιήθηκαν προέρχονται από την Ιταλική Στατιστική Υπηρεσία και τη Στατιστική Υπηρεσία για την Ανώτατη Εκπαίδευση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας, η διεθνής φοιτητική κινητικότητα τείνει να βελτιώσει την εξέλιξη της σταδιοδρομίας. Ωστόσο τα οφέλη της κινητικότητας διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τις μεταβλητές των αποτελεσμάτων, το χρονικό διάστημα μετά την αποφοίτηση, τα προγράμματα σπουδών και τις χώρες υπό διερεύνηση. Η κινητικότητα δεν φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά τη βραχυπρόθεσμη απασχολησιμότητα, ούτε στην Ιταλία αλλά ούτε και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αντιθέτως, τρία έως τέσσερα χρόνια μετά την αποφοίτησή τους, οι απόφοιτοι και των δυο χωρών επωφελούνται από ελαφρώς υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης σε σύγκριση με τους μη μετακινούμενους αποφοίτους. Οι συμμετέχοντες του Προγράμματος στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι πιθανότερο να αναλάβουν διευθυντικές θέσεις συγκριτικά με τους μη μετακινούμενους αλλά αυτό το αποτέλεσμα εξαφανίζεται μετά από τρία χρόνια. Ωστόσο, οι φοιτητές Erasmus έχουν 11% περισσότερες πιθανότητες να ολοκληρώσουν ή να εγγραφούν σε μεταπτυχιακά προγράμματα τρία έτη μετά την αποφοίτησή τους. Αυτό υποδηλώνει ότι η κινητικότητα ενισχύει την περαιτέρω εξέλιξη μέσω των σπουδών.

“Employment Magazine”, που φέρνει σε επαφή πρώην φοιτητές Erasmus με παγκόσμιες και διεθνείς εταιρείες. (González Monteagudo, J., et al. 2015, σελ. 23)

Η δυσκαμψία της Ιταλικής αγοράς εργασίας σε σύγκριση με την αντίστοιχη βρετανική αγορά, η χαμηλότερη διαστρωμάτωση του Ιταλικού εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και η κατανομή των μετακινούμενων Ιταλών φοιτητών σε πολλά επιστημονικά πεδία συγκριτικά με τη συγκέντρωση των Βρετανών μετακινούμενων φοιτητών σε προγράμματα γλωσσών, οδήγησαν την έρευνα στο συμπέρασμα ότι το όφελος της κινητικότητας είναι υψηλότερο στην Ιταλία απ' ό,τι στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ωστόσο, τα αποτελέσματα είναι διφορούμενα. Συνολικά, η κινητικότητα παρουσιάζεται ελαφρώς επωφελέστερη για τους Ιταλούς αποφοίτους συγκριτικά με τους Βρετανούς συμφοιτητές τους τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, αν και αυτή η διαφορά είναι σημαντική μόνο για ένα έτος μετά την αποφοίτησή τους. Εν τω μεταξύ, δεν υπάρχει και σημαντική διαφορά μεταξύ Ιταλών και Βρετανών αποφοίτων όσον αφορά την πιθανότητα της απασχόλησης. Οι κοινωνικο-οικονομικά μειονεκτούντες φοιτητές κερδίζουν σημαντικά περισσότερα οφέλη μέσω της κινητικότητας. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι οι σπουδές με εμπειρία Erasmus συνδέονται με την πιθανότητα οι Ιταλοί απόφοιτοι να εγγραφούν σε προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών. Ενώ οι μετακινούμενοι απόφοιτοι με ευνοϊκό οικογενειακό υπόβαθρο έχουν περίπου οκτώ ποσοστιαίες μονάδες να συνεχίσουν τις σπουδές τους συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους, η διαφορά αυτή ανέρχεται σε 15 ποσοστιαίες μονάδες με φτωχό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο. Δεδομένου ότι οι μεταπτυχιακές σπουδές συνδέονται με υψηλότερο οικογενειακό εισόδημα, αυτή η ετερογενής επίδραση της κινητικότητας υπέρ των μειονεκτούντων αποφοίτων, μπορεί να συμβάλλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των αποφοίτων στο μέλλον (Schnepf, S. V., & d'Hombres, B., 2019, σελ. 11).

3.4 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό μελετήσαμε τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα μέσω μελετών και ερευνών που εκπονήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Για την καλύτερη εξαγωγή συμπερασμάτων αυτές ομαδοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες: α) Γενικές μελέτες, β) Μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, γ) Μελέτες ευρωπαϊκής εμβέλειας και δ) Επιστημονικές μελέτες με δεδομένα εθνικών στατιστικών υπηρεσιών αλλά και άλλων δημοσίων φορέων και οργανισμών. Έγινε διάκριση μεταξύ της απασχολησιμότητας -με την απόκτηση οριζοντίων δεξιοτήτων κατά τη διάρκεια της φοιτητικής ζωής και βελτίωσή τους μέσω των προγραμμάτων κινητικότητας- και της απασχόλησης που

προσδιορίζει την αναζήτηση εργασίας έχοντας ενισχύσει το επαγγελματικό τους προφίλ με τις προαναφερόμενες δεξιότητες. Όλες σχεδόν οι μελέτες ενισχύουν την άποψη ότι το Πρόγραμμα συμβάλλει στην απασχολησιμότητα των συμμετεχόντων και ιδιαιτέρως οι μελέτες της ΕΕ, τα συμπεράσματα των οποίων κάνουν λόγο για κάλυψη θέσεων εργασίας, ενίσχυση οριζοντίων δεξιοτήτων και επιχειρηματικότητας.

Άλλη μία διάσταση που αναδεικνύεται, σύμφωνα με μελέτη της ΕΕ για τον αντίκτυπο του Προγράμματος στις Περιφέρειες της Ευρώπης, οι χώρες που επηρεάζονται περισσότερο θετικά είναι οι χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης.

Η μελέτη των χωρών της Ισπανίας, Ιταλίας και Ηνωμένου Βασιλείου αναδεικνύουν τη διάσταση της ενίσχυσης της απασχολησιμότητας στις χώρες του Νότου σε σύγκριση με αυτές του Βορρά.

Έχοντας λοιπόν ως βάση τα συμπεράσματα των ευρωπαϊκών μελετών, στο επόμενο κεφάλαιο θα διερευνήσουμε την επίδραση του Προγράμματος στην Ελλάδα. Για το σκοπό αυτό συντάχθηκε σχετικό ερωτηματολόγιο σύμφωνα με το οποίο εξετάζονται τρεις παράμετροι και συγκεκριμένα η ενίσχυση των οριζοντίων δεξιοτήτων, η επίδραση στην απασχόληση και στην εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ

ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Εισαγωγή

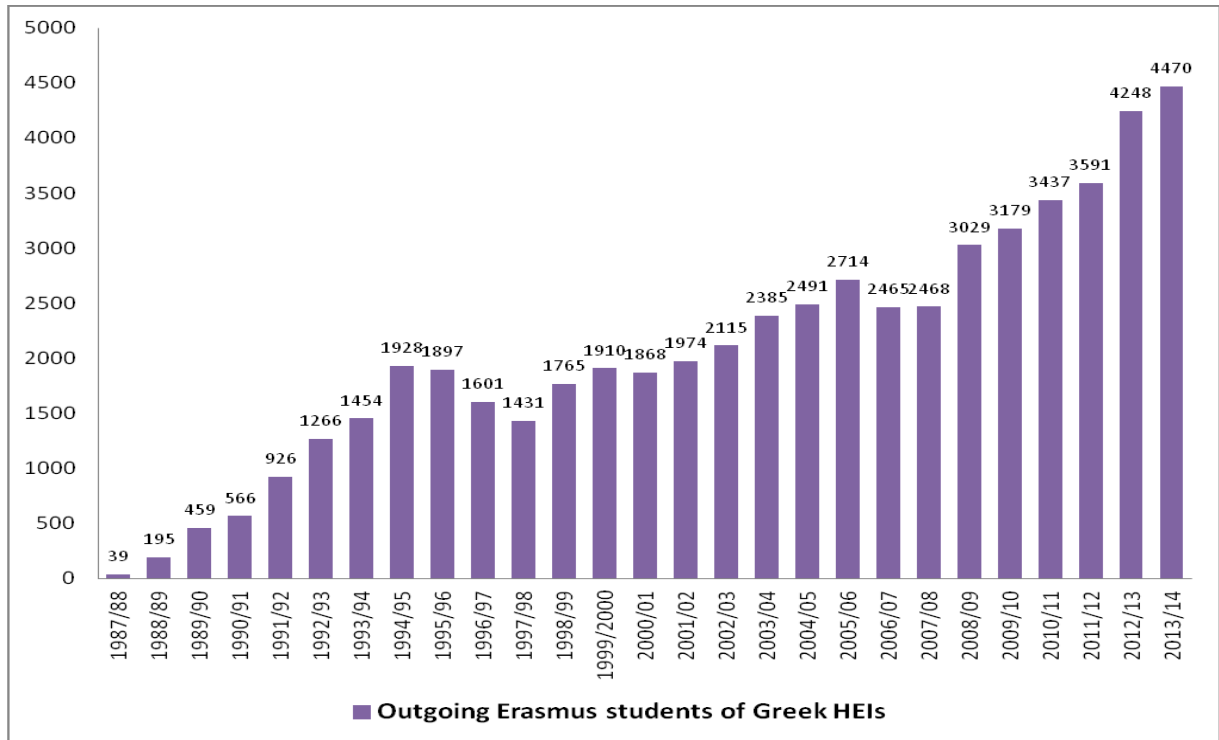
Η ενίσχυση της διεθνοποίησης αποτελεί κοινό στόχο της ελληνικής πολιτείας και των ΑΕΙ. Η ανάγκη να τεθεί η διεθνοποίηση ως προτεραιότητα αποτυπώνεται στο νόμο 4485/2017 (Α΄114) όπως ισχύει, στον οποίο αναφέρεται ότι τα ΑΕΙ έχουν ως αποστολή, μεταξύ άλλων, την προώθηση της:

- Συνεργασίας με άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικούς φορείς στην ημεδαπή και στην αλλοδαπή και της
- Αποτελεσματικής κινητικότητας του εκπαιδευτικού προσωπικού, των φοιτητών και των αποφοίτων τους, συμμετέχοντας στην ευρωπαϊκή και στη διεθνή ακαδημαϊκή ταυτότητα μέσω και του Προγράμματος Erasmus (European Commission, 2019c).

Παρά το γεγονός ότι το Πρόγραμμα δεν έτυχε θερμής υποδοχής από τους Έλληνες φοιτητές το 1987, κατέστη η μοναδική διέξοδος της διεθνούς κινητικότητας των φοιτητών. Από το 1987 έως το 2014, σχεδόν 60.000 Έλληνες φοιτητές και φοιτήτριες μετακινήθηκαν σε άλλη χώρα μέσω του Προγράμματος. 39 Έλληνες φοιτητές έκαναν το πρώτο βήμα το 1987, ενώ 4.470 φοιτητές συμμετείχαν στο Πρόγραμμα κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους 2013/2014. Κατά τη διάρκεια των ετών της κρίσης παρατηρήθηκε αύξηση σχεδόν 45% των μετακινούμενων φοιτητών στο εξωτερικό, λόγω και της ένταξης στο Πρόγραμμα από το 2007 της πρακτικής άσκησης (βλέπε Διάγραμμα 4.1).

**Διάγραμμα 4.1. Κινητικότητα Erasmus (Σπουδές και Πρακτική Άσκηση)
Ελλήνων Φοιτητών από το 1987 έως το 2013/2014**

Πηγή: Asderaki, F. and D. Maragos (2014), σελ. 9

Επίσης, συγκρίνοντας τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat κατά τη διάρκεια των ετών 2012/2013 και 2017/2018 παρατηρείται αύξηση του ποσοστού των Ελλήνων εξερχόμενων φοιτητών για σπουδές και πρακτική άσκηση στο εξωτερικό (5.670 φοιτητές για το έτος 2017/2018), αλλά παρατηρείται τεράστια αύξηση (σχεδόν το διπλάσιο ποσοστό) στους εισερχόμενους φοιτητές στη χώρα μας για σπουδές και πρακτική άσκηση (5.115 φοιτητές το έτος 2017/18 από 2.507 φοιτητές το έτος 2012/13) (βλέπε Πίνακα 4.2) (Asderaki, F. and D. Maragos, (2014)).

Πίνακας 4.1 Μετακινούμενοι φοιτητές και ασκούμενοι Erasmus, έτη 2012/13 και 2017/18

Mobile Erasmus students and trainees, 2012/13 and 2017/18
(number)

	2012/13		2017/18	
	Outgoing	Incoming	Outgoing	Incoming
EU-27	233 728	224 235	289 767	293 694
Belgium	7 741	9 093	9 578	12 008
Bulgaria	1 952	1 055	2 709	1 709
Czechia	7 299	6 429	7 365	11 197
Denmark	3 646	6 400	4 290	5 997
Germany	34 891	30 318	42 398	34 539
Estonia	1 153	1 272	1 314	1 939
Ireland	2 762	6 270	3 682	8 181
Greece	4 249	2 507	5 670	5 115
Spain	39 249	39 953	40 226	51 321
France	35 311	29 217	47 811	29 833
Croatia	1 124	700	2 013	2 485
Italy	25 224	19 963	38 682	27 945
Cyprus	350	824	709	1 245
Latvia	2 149	1 134	2 207	2 001
Lithuania	3 529	1 877	4 361	3 473
Luxembourg	405	546	545	1 210
Hungary	4 387	4 310	4 373	6 522
Malta	208	1 652	458	2 947
Netherlands	10 061	10 275	14 375	14 842
Austria	5 714	6 180	7 270	8 369
Poland	16 219	10 751	15 266	17 340
Portugal	7 041	9 869	9 677	15 237
Romania	5 011	2 136	8 171	3 747
Slovenia	1 821	1 918	2 189	2 952
Slovakia	3 008	1 551	3 991	2 181
Finland	5 496	7 252	5 959	8 826
Sweden	3 728	10 783	4 478	10 533
United Kingdom	14 572	27 147	17 048	31 877
Iceland	255	620	339	850
Liechtenstein	26	62	46	100
Norway	1 707	4 610	2 684	7 125
North Macedonia	:	:	419	168
Turkey	14 399	6 135	17 957	3 521

(:) not available

Source: European Commission, Directorate-General for Education and Culture, Erasmus statistics

eurostat

Πηγή: (Eurostat, 2019).

Για το έτος 2018, οι χώρες που υποδέχθηκαν τους περισσότερους Έλληνες φοιτητές ήταν κατά σειρά η Ισπανία, η Γερμανία και η Γαλλία (European Commission, 2020a).

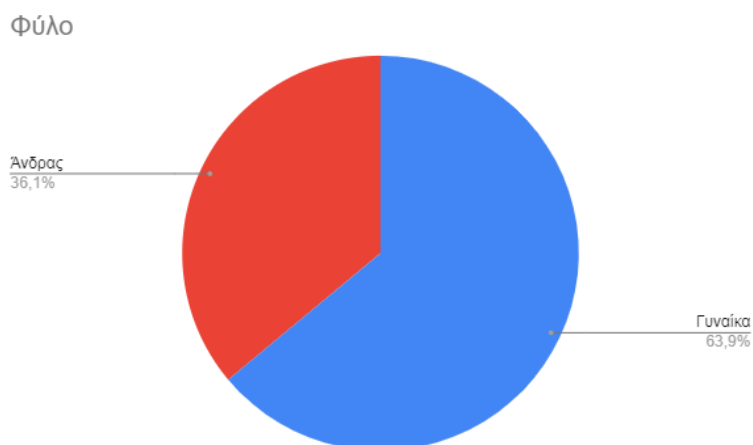
4.2. Η εμπειρική έρευνα

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας συντάχθηκε ερωτηματολόγιο με τη μορφή φόρμας Google το οποίο διανεμήθηκε σε συμμετέχοντες του Προγράμματος μέσω του Δικτύου Φοιτητών Erasmus στην Ελλάδα (Erasmus Student Network Greece) και του Γραφείου Erasmus του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου διαδικτυακά. Η συλλογή των απαντήσεων πραγματοποιήθηκε σε διάστημα ενός μηνός μεταξύ Ιουλίου και Αυγούστου 2020. Οι ερωτήσεις που επελέγησαν ήταν ανοιχτού τύπου και κλειστού τύπου (δικοτομικές, βαθμονόμησης και διαβαθμισμένης κλίμακας). [Στο Παράρτημα παρατίθεται το ερωτηματολόγιο].

62 συμμετέχοντες του Προγράμματος ανταποκρίθηκαν μέσω της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Στο σύνολο των 62 συμμετεχόντων 39 (63,9%) ήταν γυναίκες και

22 (36,1%) ήταν άνδρες. Ένας δεν απάντησε σε αυτή την ερώτηση. (βλέπε Διάγραμμα 4.2).

Διάγραμμα 4.2 Φύλο

Στην ερώτηση εάν έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό, το 71% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά ενώ το 29% απάντησε αρνητικά (βλέπε Διάγραμμα 4.3).

Διάγραμμα 4.3 Σπουδές στο εξωτερικό

Από το ποσοστό (29%) των προηγούμενων αρνητικών απαντήσεων, το 86,4% αυτών απάντησαν ότι σκοπεύουν να επενδύσουν σε σπουδές στο εξωτερικό. Αναγνωρίζεται δηλαδή σε μεγάλο ποσοστό η σημασία της εμπειρίας απόκτησης ακαδημαϊκών γνώσεων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού (βλέπε Διάγραμμα 4.4).

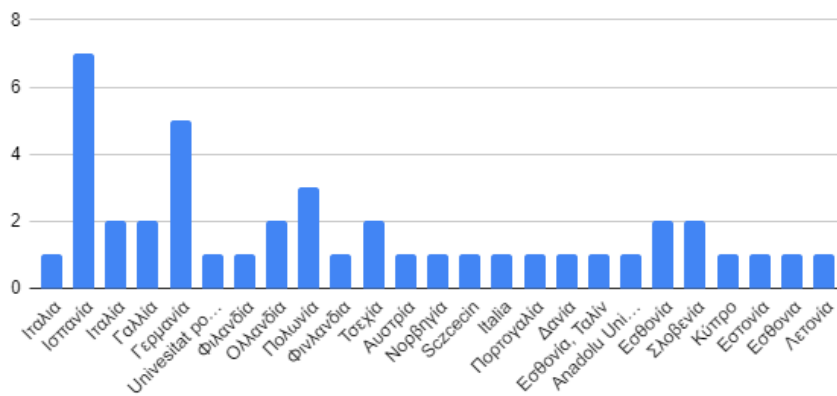
Διάγραμμα 4.4 Σκοπεύετε να σπουδάσετε στο εξωτερικό;

Οι δημοφιλέστεροι προορισμοί για σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού αναδείχθηκαν πρώτη η Ισπανία, στη συνέχεια η Γερμανία και ακολουθούν η Πολωνία, Ιταλία, Γαλλία και Εσθονία (βλέπε Διάγραμμα 4.5).

Διάγραμμα 4.5 Χώρα υποδοχής

Εάν έχετε σπουδάσει στο εξωτερικό, αναφέρετε τη χώρα του Πανεπιστημίου υποδοχής σας:

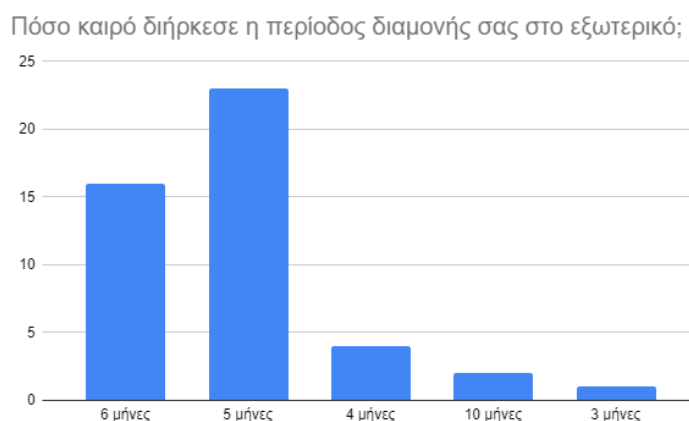
Μέτρηση από Εάν έχετε σπουδάσει στο εξωτερικό, αναφέρετε τη χώρα του Πανεπιστημίου υποδοχ...

Στην ερώτηση για το ακαδημαϊκό έτος συμμετοχής στο Πρόγραμμα, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων στο Πρόγραμμα (39,6 %) συμμετείχε το ακαδημαϊκό έτος 2018/2019 και ακολουθούν τα έτη 2017/2018 και 2016/2017. (βλέπε Διάγραμμα 4.6). Επίσης, οι περισσότεροι συμμετέχοντες παρέμειναν στο εξωτερικό 5 μήνες και οι υπόλοιποι ακολουθούν με 6 μήνες, 4 μήνες κ.λπ. (βλέπε Διάγραμμα 4.7).

Διάγραμμα 4.6 Περίοδος συμμετοχής

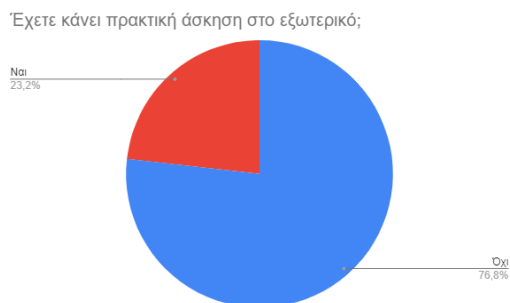
Διάγραμμα 4.7 Διάρκεια διαμονής

Το 47,8% των συμμετεχόντων, απαντώντας στην ερώτηση ποιο ήταν το επίπεδο ικανοποίησης της ποιότητας των σπουδών στο εξωτερικό (με κλίμακα ικανοποίησης από το 0 έως το 5) απάντησε ότι ήταν αρκετά ικανοποιητικό και ακολούθησε το 41,3% των συμμετεχόντων οι οποίοι ήταν απόλυτα ικανοποιημένοι και ένα ποσοστό 10,9% οι οποίοι ήταν απλά ικανοποιημένοι.

Σχετικά με την απόκτηση εμπειρίας μέσω της πρακτικής άσκησης, το 23,2% απάντησε θετικά δεδομένου ότι σχεδόν οι υπόλοιποι παρακολούθησαν προγράμματα σπουδών κατά τη διαμονή τους στο εξωτερικό. (βλέπε Διάγραμμα 4.8), με το μεγαλύτερο ποσοστό (38,5%) διαμονής για πρακτική άσκηση τους 6 μήνες (βλέπε Διάγραμμα 4.9).

Διάγραμμα 4.8 Πρακτική άσκηση

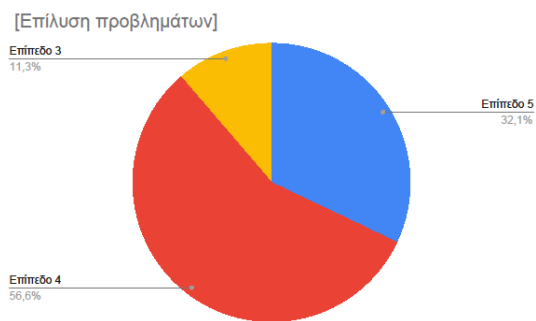
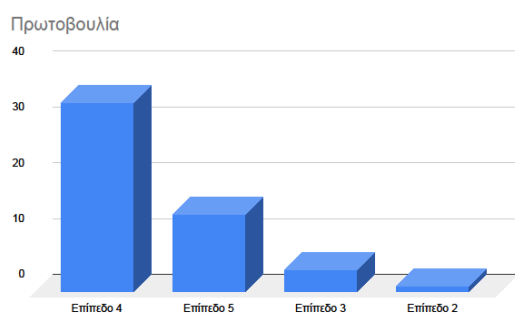
Διάγραμμα 4.9 Διάρκεια πρακτικής

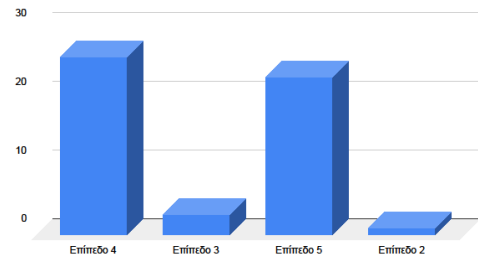
Το 61,5% των συμμετεχόντων, απαντώντας στην ερώτηση ποιο ήταν το επίπεδο ικανοποίησης της ποιότητας της πρακτικής άσκησης στο εξωτερικό (με κλίμακα ικανοποίησης από το 0 έως το 5) απάντησε ότι ήταν απόλυτα ικανοποιητικό και ακολούθησε το 23,1% των συμμετεχόντων οι οποίοι έμειναν αρκετά ικανοποιημένοι και ένα ποσοστό 15,4 % οι οποίοι ήταν απλά ικανοποιημένοι.

Στην ερώτηση περί της βελτίωσης οριζόντιων δεξιοτήτων (soft skills) «Αξιολογήστε το επίπεδο των παρακάτω δεξιοτήτων μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος Erasmus. Για κάθε δεξιότητα αξιολογήστε από το 1 έως το 5, ως εξής: 1=Εξαιρετικά ανεπαρκής έως 5=Άριστη», οι συμμετέχοντες απάντησαν όπως απεικονίζεται στα παρακάτω γραφήματα (βλέπε Διαγράμματα 4.10). Σχεδόν σε όλες τις δεξιότητες απάντησαν ότι το επίπεδο ήταν επαρκές έως άριστο.

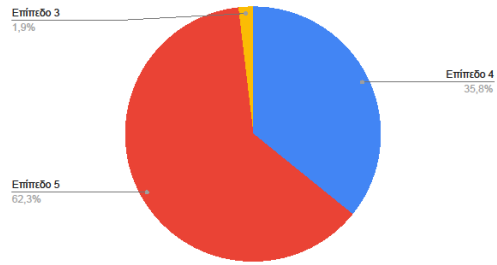
Διαγράμματα 4.10 Οριζόντιες δεξιότητες (soft skills)

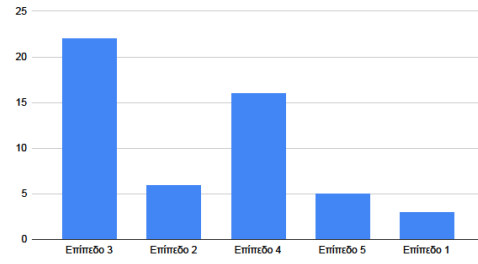
[Ευελξία]

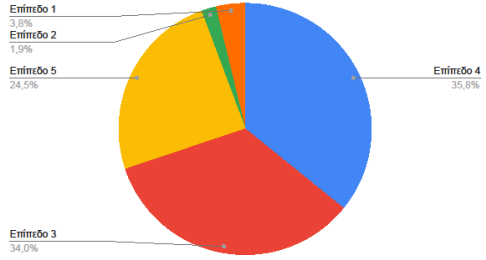
Κοινωνικές δεξιότητες

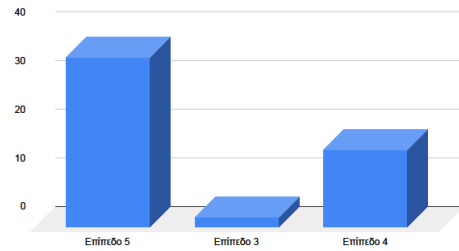
Επιχειρηματικότητα

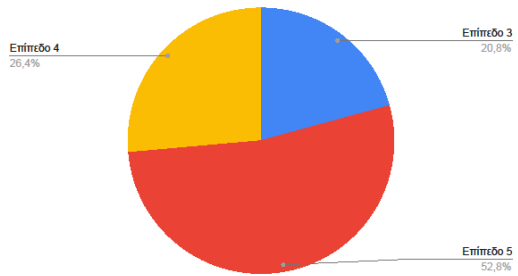
Διαπραγμάτευση

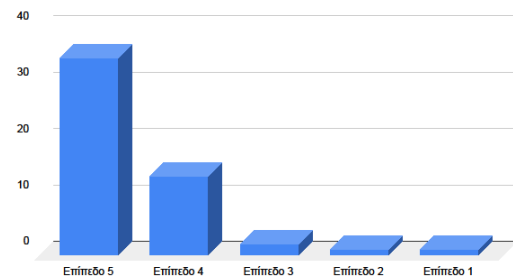
Δεξιότητες επικοινωνίας

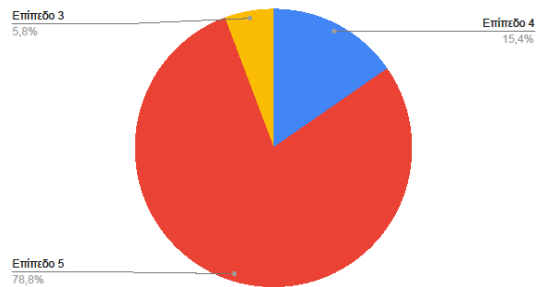
Ομαδική εργασία

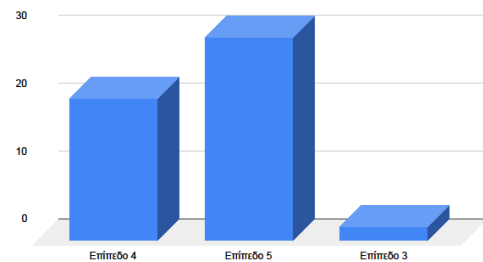
Γνώση ξένων γλωσσών

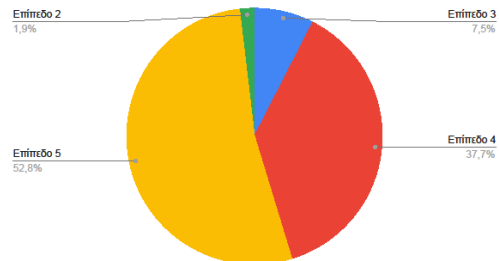
Προσαρμογή σε νέες χώρες

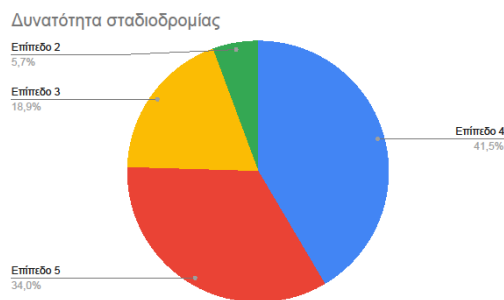
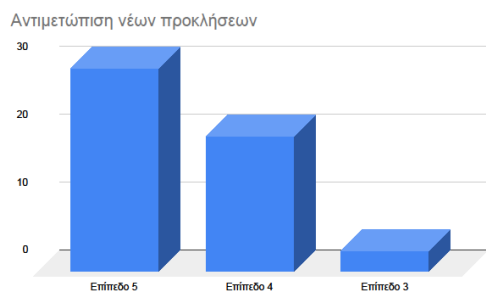

Ευρύτητα πνεύματος

Δημιουργία δικτύου σχέσεων

Στο δεύτερο σκέλος του ερωτηματολογίου καταχωρίστηκαν ερωτήσεις όσον αφορά την επίδραση του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και την πιθανή εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων. Ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να μας απαντήσουν εάν οι σπουδές στο εξωτερικό συνιστούν πλεονέκτημα για την αγορά εργασίας και γιατί. Σχεδόν όλοι απάντησαν θετικά με μικρές εξαιρέσεις.

Ειδικότερα:

- 1) Αρκετοί απάντησαν ότι είναι απαραίτητο προσόν για το βιογραφικό του ατόμου.
- 2) Η γνώση της αγοράς εργασίας σε διεθνές περιβάλλον συνιστά σημαντικό προσόν.
- 3) Η αντιμετώπιση των πιθανών προβλημάτων στο χώρο εργασίας συντελείται πιο εύελικτα έχοντας συνεργασθεί με ανθρώπους διαφορετικής κουλτούρας.

Συγκεκριμένα ένας συμμετέχων απάντησε: «Ναι, γιατί μαθαίνεις να συνεργάζεσαι με άτομα από διαφορετικές κουλτούρες και βγαίνεις έξω από το comfort zone σου. Επιπλέον, είναι σημαντικό «να έχουν δει τα μάτια σου» το κάτι παραπάνω για να αποκτήσεις περισσότερη εμπειρία αλλά και να έχεις ένα μέτρο σύγκρισης με την αγορά εργασίας».

4) Η γνώση ξένων γλωσσών και η περαιτέρω βελτίωσή τους, σπουδάζοντας ή εργαζόμενοι σε χώρα του εξωτερικού.

5) Η προσωπική ανάπτυξη δεξιοτήτων και ιδιαίτερα των οριζόντιων δεξιοτήτων (soft skills), όσον αφορά τις επικοινωνιακές δεξιότητες, την επίλυση προβλημάτων, την ομαδική εργασία, την προσαρμοστικότητα.

6) Η διεύρυνση του εκπαιδευτικού ορίζοντα αλλά και δικτύου ευκαιριών απασχόλησης

7) Η αίσθηση ότι μπορείς να νικήσεις τους φόβους και τους προβληματισμούς για τη ζωή στο εξωτερικό σε περίπτωση πιθανής ευκαιρίας για εργασία εκεί.

8) Δυνατότητα ευκαιριών σε μεγαλύτερη αγορά εργασίας με πιθανόν καλύτερες αμοιβές.

9) Αλλά και ορισμένοι απάντησαν ότι οι σπουδές στο εξωτερικό ή η πρακτική άσκηση δεν συνιστούν θετικό προσόν για την αγορά εργασίας της Ελλάδας, παρά μόνον για την αντίστοιχη του εξωτερικού.

Στην ερώτηση περί μετακίνησης στο εξωτερικό για εργασία οι συμμετέχοντες απάντησαν σε ποσοστό 62,9% ότι θα μετακινούνταν προκειμένου να εργασθούν οπουδήποτε εντός και εκτός Ευρώπης. Σε ποσοστό 29% θα μετακινούνταν εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 19,4% σε χώρες της Ευρώπης και το 9,7% εντός της χώρας τους. Σε ποσοστό 3,2% απάντησαν στην ίδια περιοχή της χώρας τους και το ίδιο ποσοστό σε χώρες των οποίων η επίσημη μητρική γλώσσα είναι ίδια με τη μητρική τους γλώσσα. Κανείς δεν απάντησε ότι δεν θέλει να μετακομίσει από την πόλη του. Βάσει των εν λόγω απαντήσεων, αναδεικνύεται η επίδραση του Προγράμματος στη διαμόρφωση όχι μόνο ευρωπαϊκής αλλά και διεθνούς ταυτότητας στη συνείδηση των συμμετεχόντων.

Στην ίδια λογική βασίζεται και η επόμενη ερώτηση δηλαδή σε ποια χώρα, εκτός της χώρας καταγωγής, θα επιθυμούσαν να εργασθούν. Η Γερμανία και η Δανία βρίσκονται στην κορυφή των προτιμήσεων και ακολουθούν η Αμερική, η Αγγλία και η Ισπανία. Εκτός και των υπόλοιπων μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία κ.λπ.) κάποιои ανέφεραν την Ιαπωνία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Ουρουγουάη. Οι συμμετέχοντες λοιπόν στο Πρόγραμμα αντιμετωπίζουν την εμπειρία αυτή ως μια πρώτη επαφή με το εξωτερικό, όσον αφορά τη συνύπαρξη με διαφορετικούς ανθρώπους, θέτοντας τον εαυτό τους σε μια δοκιμασία αντιμετώπισης διαφόρων προκλήσεων σε διαφορετικά περιβάλλοντα από αυτά που είχαν συνηθίσει να ζουν και να δραστηριοποιούνται.

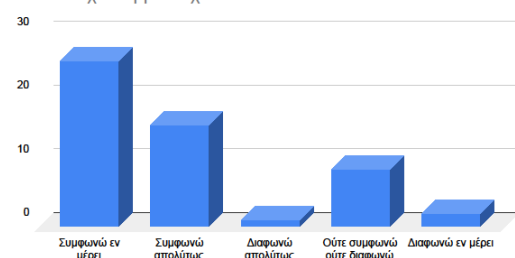
Η τελευταία ερώτηση καταγράφει, μέσω των απαντήσεων, τις παραμέτρους που θεωρούν οι συμμετέχοντες ότι πιθανόν επιδρούν θετικά ή αρνητικά στην προοπτική απασχόλησής τους στο μέλλον. Αρχικά πιστεύουν ότι η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα (είτε για σπουδές είτε για πρακτική άσκηση) τους παρέχει περισσότερες ευκαιρίες για εργασία χωρίς βέβαια να είναι απόλυτοι σ' αυτό (οι περισσότεροι

συμφωνούν εν μέρει με αυτή την άποψη) αλλά και συγκριτικά με τους συμφοιτητές τους που δεν είχαν τη δυνατότητα συμμετοχής στο Πρόγραμμα θεωρούν -χωρίς να είναι απόλυτο- ότι έχουν περισσότερες ευκαιρίες για εργασία πιθανόν και στο εξωτερικό λόγω της εμπειρίας τους αυτής ως φοιτητές. Η πιθανότητα εύρεσης εργασίας στον επαγγελματικό τομέα αυξάνεται λόγω της συμμετοχής στο Πρόγραμμα (38,9%) διατηρώντας τις επιφυλάξεις τους (συμφωνώντας πάντα εν μέρει), διότι προστίθενται στο βιογραφικό τους και οι σπουδές σε αναγνωρισμένα Πανεπιστήμια του εξωτερικού αλλά και η πρακτική άσκηση σε οργανισμούς και επιχειρήσεις του εξωτερικού που θεωρείται ισχυρό προσόν.

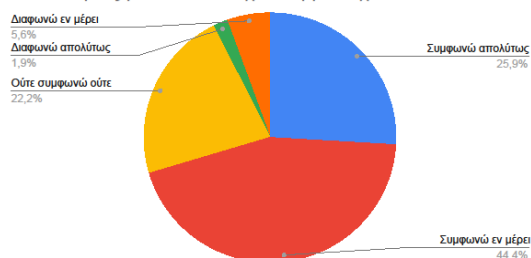
Οι συμμετέχοντες κρίνοντας από την τυχόν εμπειρία τους στην εγχώρια αγορά εργασίας παρουσιάζονται επιφυλακτικοί όσον αφορά την αντίληψη των εργοδοτών για τους συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα (βλέπε Διαγράμματα 4.11). Μπορεί από τη μια πλευρά να θεωρείται σημαντικό πλεονέκτημα για τους εργοδότες η εμπειρία Erasmus αλλά δεν παύει να συνυπάρχει και η αντίληψη -πάντα μέσω της εμπειρίας των ερωτηθέντων- ότι οι αποκτηθείσες δεξιότητες μέσω του Προγράμματος δεν έχουν θετικό αντίκτυπο στην αγορά εργασίας και ότι αρκετοί από τους συμμετέχοντες ενδιαφέρονται μόνο για ψυχαγωγία και διασκέδαση κατά τη διάρκεια συμμετοχής τους. Υπάρχουν βεβαίως και αρκετοί εργοδότες που αναγνωρίζουν ως σημαντική προϋπόθεση την εμπειρία στο εξωτερικό για την πρόσληψη νέων επιστημόνων.

Διαγράμματα 4.11 Αντίκτυπος του Προγράμματος στην απασχόληση

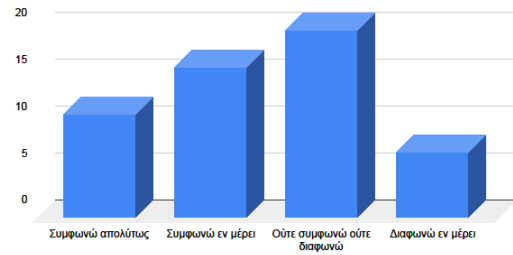
Έχω περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης απ' ό τι θα είχα εάν δεν είχα συμμετάσχει στο Erasmus

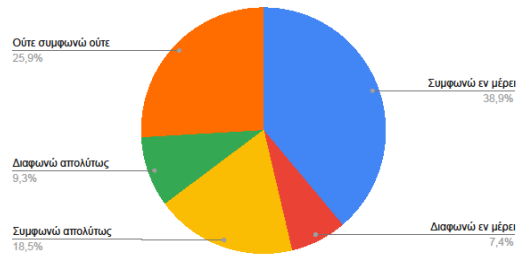
Έχω περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης από τους συναδέλφους μου που δεν είχαν συμμετάσχει στο Erasmus

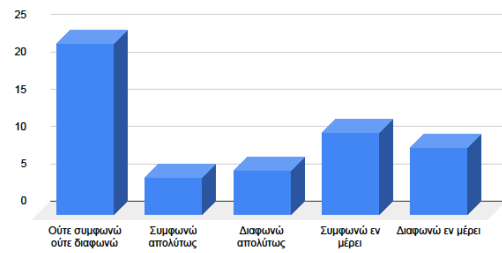
Οι εργοδότες στη χώρα μου αξιολογούν θετικά τα βιογραφικά σημειώματα με εμπειρία Erasmus κατά την πρόσληψη νέων

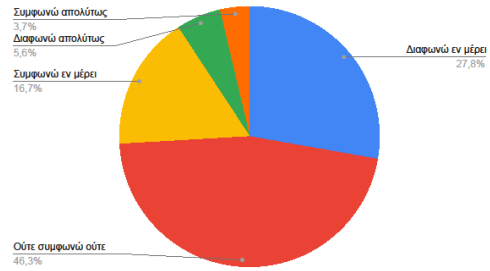
Είναι ευκολότερο να βρω εργασία στον τομέα μου εάν έχω εμπειρία Erasmus

Οι εργοδότες στη χώρα μου πιστεύουν ότι όλοι οι φοιτητές Erasmus συμμετέχουν για να διασκεδάσουν

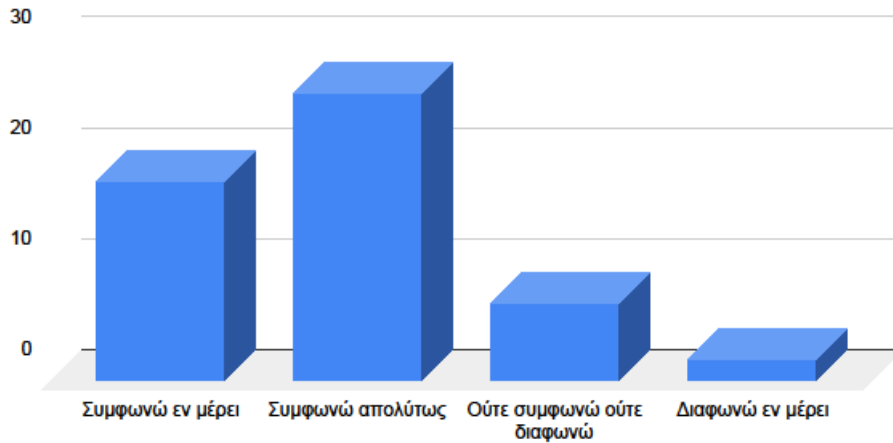

Οι εργοδότες στη χώρα μου δεν πιστεύουν ότι οι φοιτητές Erasmus αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους που είναι χρήσιμες

Διάγραμμα 4.12 Αποτίμηση εμπειρίας

Πιστεύω ότι η συμμετοχή μου στο πρόγραμμα Erasmus είχε θετική επίδραση στην απασχολησιμότητά μου

Όσον αφορά την αποτίμηση της εμπειρίας συμμετοχής στο Πρόγραμμα για την εύρεση εργασίας το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων την αξιολογεί θετικά, ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες διατηρούν και κάποιες επιφυλάξεις εκφράζοντας την έμμεση διαφωνία τους (βλέπε Διάγραμμα 4.12).

4.3 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό λοιπόν μελετήσαμε τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην Ελλάδα, παρά την έλλειψη σχετικών πληροφοριών και στοιχείων από κρατικούς φορείς όσον αφορά την επίδραση στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των συμμετεχόντων.

Τα κύρια συμπεράσματα μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως:

- Οι συμμετέχοντες της έρευνας πιστεύουν ότι οι οριζόντιες δεξιότητές τους (λήψη πρωτοβουλιών, επίλυση προβλημάτων, ευελιξία, κοινωνικές δεξιότητες, επιχειρηματικότητα, διαπραγμάτευση, δεξιότητες επικοινωνίας, ομαδική εργασία, επάρκεια ξένων γλωσσών, προσαρμογή στην κουλτούρα νέων χωρών, ευρύτητα πνεύματος, δημιουργία δικτύου σχέσεων, αντιμετώπιση νέων προκλήσεων, δυνατότητα σταδιοδρομίας) βελτιώθηκαν σημαντικά ως αποτέλεσμα της συμμετοχής τους στο Πρόγραμμα. Το συμπέρασμα αυτό συνάδει και με τη βιβλιογραφική επισκόπηση του προηγούμενου κεφαλαίου, όπου σημαντικές έρευνες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα.
- Όσον αφορά την αντίληψη που είχαν οι συμμετέχοντες για τις δυνατότητες απασχόλησής τους λόγω της συμμετοχής τους στο Πρόγραμμα, τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι οι φοιτητές πιστεύουν ότι η εμπειρία Erasmus ενισχύει σημαντικά τις προοπτικές απασχόλησής τους αλλά όσον αφορά την εγχώρια αγορά εργασίας καταγράφεται και η άποψη μερικών που θεωρούν ότι πιθανόν να μη συνιστά σημαντικό προσόν η συμμετοχή στο Πρόγραμμα, ίσως λόγω προσωπικής εμπειρίας αλλά και εμπειρίας άλλων.
- Τέλος, είναι ενδιαφέρουσα η επισήμανση ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες θα εργάζονταν οπουδήποτε εντός και εκτός Ευρώπης εάν τους δινόταν η ευκαιρία εργασίας στο εξωτερικό αλλά και αυτοί που θα προτιμούσαν την ευρωπαϊκή ήπειρο επεσήμαναν ότι η εργασία στο εξωτερικό δεν θα συνιστούσε εμπόδιο στην σταδιοδρομία τους. Η γενιά Erasmus έχει αναπτυγμένη την κουλτούρα αλλά και τη συνείδηση της ευρωπαϊκής και διεθνούς ταυτότητας πολιτών.

Τα συμπεράσματα που καταγράφησαν ενισχύουν την ανταλλαγή μέσω του Προγράμματος, όπου αναδεικνύεται η αλληλεπίδραση της εμπειρίας κινητικότητας με την προοπτική της απασχολησιμότητας, δεδομένου ότι

προετοιμάζει τους φοιτητές -ως ένα είδος προσομοίωσης- για την ένταξή τους στις απαιτήσεις της διεθνούς αγοράς εργασίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πρόγραμμα ERASMUS (EuROpean Action Scheme for the Mobility of University Students) (Σχέδιο Δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Κινητικότητα των Σπουδαστών Πανεπιστημίων) θεσπίστηκε το 1987 ως πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης. Σήμερα, μετά από τριάντα χρόνια, το πρόγραμμα Erasmus+ παρέχει ένα ευρύ φάσμα ευκαιριών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, τη σχολική εκπαίδευση, την εκπαίδευση ενηλίκων, τη νεολαία και τον αθλητισμό και ειδικότερα την ευκαιρία σπουδών, εκπαίδευσης, εθελοντισμού και απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας στο εξωτερικό. Είναι το μεγαλύτερο πρόγραμμα κινητικότητας στον κόσμο, χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ειδικά σχεδιασμένο κυρίως για την ενίσχυση της κινητικότητας φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης.

Πολλές αξιολογήσεις και μελέτες του αντικτύπου του Προγράμματος έχουν τονίσει την αξία αυτής της κινητικότητας.

Έχοντας λοιπόν ως αφετηρία την παραδοχή αυτή, σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνηθεί ο αντίκτυπος του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα των σπουδαστών και αποφοίτων στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία σε σύγκριση και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Για το σκοπό αυτό αρχικά μελετήσαμε έρευνες που διενεργήθηκαν είτε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είτε από ερευνητές ή ερευνητικές ομάδες. Σχεδόν όλες ανέδειξαν ότι η κινητικότητα γενικότερα αλλά και ειδικότερα η εμπειρία Erasmus θα μπορούσε να αμβλύνει την αναντιστοιχία μεταξύ προσδοκιών των εργοδοτών και δεξιοτήτων των εργαζομένων. Οι περισσότερες έρευνες συνέκριναν μετακινούμενους και μη μετακινούμενους φοιτητές ώστε τα αποτελέσματά τους να έχουν μεγαλύτερη αξιοπιστία.

Σύμφωνα λοιπόν με μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τα οφέλη της κινητικότητας είναι πολλαπλά. Η πρώτη μελέτη αντικτύπου του Προγράμματος (2014) αναφέρει ότι εννέα στους δέκα εργοδότες αναζητούν οριζόντιες δεξιότητες κατά τη διαδικασία πρόσληψης, όπως επίλυση προβλημάτων, ομαδική συνεργασία, λήψη πρωτοβουλιών, οι οποίες συνδέονται με την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός

ατόμου αλλά συνιστούν παράλληλα και εφόδιο για την επαγγελματική πορεία του, ανεξαρτήτως αντικειμένου εργασίας και κλάδου. Η δεύτερη μελέτη το 2019, ως συνέχεια της πρώτης, κατέδειξε περαιτέρω τη θετική επίδραση της κινητικότητας, αναφέροντας ότι σε ποσοστό άνω του 70% των ερωτηθέντων, η συμμετοχή τους ήταν εξαιρετικά επωφελής στην αναζήτηση εργασίας. Ενισχύθηκαν οι τεχνικές, διαπροσωπικές και διαπολιτισμικές δεξιότητες καθώς επίσης και η αυτοπεποίθηση, η ικανότητα επίτευξης στόχων και η κοινωνική αλλά και πολιτισμική ευρύτητα πνεύματος. Το 40% των συμμετεχόντων που έκαναν πρακτική άσκηση κάλυψαν θέσεις εργασίας στις εταιρείες/οργανισμούς όπου υλοποίησαν την πρακτική τους και περίπου ένα ποσοστό 10% ξεκίνησαν τη δική τους εταιρεία, με πολύ περισσότερους συμμετέχοντες (75%) να σχεδιάζουν το ίδιο στο μέλλον.

Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο η συμμετοχή στο Πρόγραμμα είναι αυξητική κάθε χρόνο. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα έρευνας για τον αντίκτυπο του Προγράμματος στις Περιφέρειες της Ευρώπης, μειώνεται ο κίνδυνος της μακροχρόνιας ανεργίας για τους φοιτητές με εμπειρία Erasmus κατά 83%, -με τη μεγαλύτερη διαφορά να παρατηρείται στη Νότια Ευρώπη- και η πρακτική άσκηση στο εξωτερικό αξιολογείται πολύ θετικά από τους εργοδότες κατά την πρόσληψη προσωπικού. Στις χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης η ενίσχυση του επιχειρηματικού πνεύματος μετά την εμπειρία Erasmus -μέσω της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων- είναι αρκετά διαδεδομένη. Οι απόφοιτοι Erasmus κατέχουν διοικητικές θέσεις σε σύγκριση με μη μετακινούμενους φοιτητές και ιδιαίτερα στην Ανατολική Ευρώπη όπου παρατηρούνται και υψηλότερες αμοιβές σε άτομα με διεθνή εμπειρία. Οι συμμετέχοντες δεν θα αντιδρούσαν στο ενδεχόμενο εργασιακής μετακίνησης από χώρα σε χώρα και ιδιαιτέρως συμμετέχοντες χωρών της Νότιας Ευρώπης, δεδομένης και της οικονομικής κρίσης. Η επίδραση στους αποφοίτους των χωρών αυτών είναι μεγαλύτερη, διότι λαμβάνοντας υπόψη το πρότυπο των οικογενειών των χωρών της Νότιας Ευρώπης, όπου οι δεσμοί είναι ιδιαίτερα ισχυροί και οι νέοι δυσκολότερα αποφασίζουν να απομακρυνθούν από αυτές, παρ' όλα αυτά μέσω της εμπειρίας Erasmus αποκτούν όχι μόνο ευρωπαϊκή αλλά και διεθνή κουλτούρα και επιθυμία εργασιακής κινητικότητας αλλά και γενικότερα ενός διεθνούς προσανατολισμού.

Επιλέχθηκαν στη συνέχεια τρεις ευρωπαϊκές χώρες (η Ισπανία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο), οι οποίες παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά της αυξημένης συμμετοχής αλλά και του διαφορετικού εκπαιδευτικού συστήματος και

κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου. Παρατηρείται λοιπόν αύξηση της απασχολησιμότητας στους αποφοίτους Erasmus και ιδιαίτερα στις δύο χώρες της Μεσογείου, χωρίς να παρουσιάζεται όμως ιδιαίτερη αύξηση βραχυπρόθεσμα όσο μακροπρόθεσμα σε σύγκριση με μη μετακινούμενους, καταλαμβάνοντας διοικητικές θέσεις και ενίσχυση της επιθυμίας για συνέχιση των σπουδών. Όσον αφορά το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο είναι εμφανής η θετική επίδραση σε άτομα με μειονεκτικό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο για περαιτέρω σπουδές, συμβάλλοντας μακροπρόθεσμα στη μείωση τυχόν εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των αποφοίτων.

Στη συνέχεια, προκειμένου να απαντήσουμε στο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε για τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην απασχολησιμότητα και εργασιακή κινητικότητα στην Ελλάδα την δεκαετία 2010-2020, σε σύγκριση και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αξιοποιήθηκαν τα αποτελέσματα ενός σχετικά μικρού δείγματος εξήντα δύο Ελλήνων σπουδαστών με εμπειρία Erasmus. Τα αποτελέσματα λοιπόν επιβεβαίωσαν σε ικανοποιητικό βαθμό τις προαναφερόμενες επιδράσεις. Διερευνήθηκε ο αντίκτυπος του Προγράμματος στην απόκτηση οριζοντίων δεξιοτήτων και ειδικότερα στην ανάληψη πρωτοβουλιών, επίλυση προβλημάτων, ευελιξία, κοινωνικές δεξιότητες, επιχειρηματικότητα, διαπραγμάτευση, δεξιότητες επικοινωνίας, ομαδική εργασία, επάρκεια ξένων γλωσσών, ευρύτητα πνεύματος, προσαρμογή στην κουλτούρα άλλων χωρών, δημιουργία ευρύτερου δικτύου σχέσεων και επαφών, αντιμετώπιση νέων προκλήσεων και δυνατότητα επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων όσον αφορά το επίπεδο απόκτησης αυτών κυμάνθηκαν από ικανοποιητικό έως άριστο επίπεδο. Για τους περισσότερους συμμετέχοντες η εμπειρία του Προγράμματος απέβη πλεονέκτημα για την αγορά εργασίας ενισχύοντας είτε το βιογραφικό τους, είτε την αναζήτηση εργασίας σε μεγαλύτερη αγορά με πιθανόν και μεγαλύτερες αμοιβές, αν και ορισμένοι απάντησαν ότι αυτό ισχύει περισσότερο για την ευρωπαϊκή αγορά και όχι τόσο για την εγχώρια αγορά εργασίας. Το ίδιο συμπέρασμα απορρέει και από την έρευνα σε άλλες χώρες κυρίως της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης κάνοντας λόγο για εργασιακά οφέλη στο εξωτερικό παρά στην εθνική αγορά εργασίας. Στον τομέα της εργασιακής κινητικότητας σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι θα επιθυμούσαν να εργαστούν στο εξωτερικό αν τους δινόταν η ευκαιρία απασχόλησης είτε εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου είτε εκτός αυτής. Το 9,7% απάντησαν εντός της χώρας τους ενώ σε ποσοστό 3,2% απάντησαν στην ίδια περιοχή της χώρας τους.

Οι συμμετέχοντες κρίνοντας από την τυχόν εμπειρία τους στην εγχώρια αγορά παρουσιάζονται επιφυλακτικοί όσον αφορά την αντίληψη των εργοδοτών για την εμπειρία του Προγράμματος. Μπορεί από τη μια πλευρά να θεωρείται σημαντικό πλεονέκτημα η εμπειρία Erasmus αλλά δεν παύει να συνυπάρχει και η αντίληψη ότι οι αποκτηθείσες δεξιότητες μέσω του Προγράμματος δεν έχουν θετικό αντίκτυπο στην αγορά εργασίας και ότι αρκετοί από τους συμμετέχοντες ενδιαφέρονται μόνο για ψυχαγωγία και διασκέδαση κατά τη διάρκεια συμμετοχής τους. Υπάρχουν βεβαίως και αρκετοί εργοδότες που αναγνωρίζουν ως απαραίτητη προϋπόθεση την εμπειρία στο εξωτερικό για την πρόσληψη νέων επιστημόνων.

Στο σημείο αυτό να υπογραμμισθεί το γεγονός ότι δεν υπάρχει μελέτη για τον αντίκτυπο του Προγράμματος στην Ελλάδα και θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να εκπονηθεί με τη συμμετοχή των ελληνικών Πανεπιστημίων.

Απαντώντας στο ερευνητικό μας ερώτημα, τα συμπεράσματα αναδεικνύουν την επιλογή της φοιτητικής κινητικότητας -τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα- έχοντας ως βασικό στόχο την απασχολησιμότητα αλλά και την αιτιώδη επίδρασή της στη διεθνή εργασιακή κινητικότητα. Όσον αφορά την αντίληψη των Ελλήνων εργοδοτών για τη διεθνή εμπειρία παρατηρείται μεταξύ τους διάσταση απόψεων σε σύγκριση με τους Ευρωπαίους εργοδότες, οι οποίοι αναζητούν άτομα με διεθνή εμπειρία στο σύνολό τους.

Η υγειονομική κρίση δυστυχώς επηρέασε και τις ανταλλαγές φοιτητών μέσω του Προγράμματος -η φιλοσοφία του οποίου βασίζεται στα ανοιχτά σύνορα- οι οποίοι καλούνται πλέον να αντιμετωπίσουν συνθήκες κλειστών συνόρων που υπαγορεύουν τα μέτρα κατά της πανδημίας. Για το σκοπό αυτό και τη συνέχιση του Προγράμματος το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε τη μεικτού τύπου κινητικότητα (blended mobility)²¹ (Λακασάς, Α., 2020).

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω συμπεράσματα, το Πρόγραμμα συνιστά απαραίτητο μέσο για την επίτευξη των στόχων των πολιτικών του εξευρωπαϊσμού και

---

²¹ «Οι φοιτητές μπορούν να ξεκινήσουν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, δηλαδή επί της ουσίας να επιλέξουν ένα ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο για να σπουδάσουν ένα εξάμηνο και να συνεχίσουν στην ξένη χώρα όταν το επιτρέψουν οι συνθήκες. Οι επιχορηγήσεις κινητικότητας θα αφορούν μόνο το χρονικό διάστημα της φυσικής κινητικότητας» (Λακασάς, Α., 2020).

της διεθνοποίησης στην ανώτατη εκπαίδευση (Teichler, U., 2015, σελ. 30) και όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση της Πρότασης Κανονισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018, σελ. 2), αποτελεί βασική συνιστώσα υποστήριξης του έργου για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης, ο οποίος αντιπροσωπεύει μια Ευρώπη στην οποία η μάθηση δεν θα εμποδίζεται από σύνορα και στην οποία οι άνθρωποι θα έχουν έντονο το αίσθημα της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς και πολυμορφίας της Ευρώπης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS

Της Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας ΑΝΤΩΝΙΑΣ ΚΟΥΜΠΑΡΟΥΛΗ του Τμήματος
Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

E-mail αποστολής ερωτηματολογίου (akoumparouli@ekdd.gr)

Αυτή η έρευνα μπορεί να συμπληρωθεί από οποιονδήποτε φοιτητή/τρια ή απόφοιτο/η
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εάν έχετε σπουδάσει/εργαστεί στο εξωτερικό περισσότερες
από μία φορές, αναφερθείτε μόνο στην πιο πρόσφατη εμπειρία σας.

1. Φύλο

α. Άνδρας

β. Γυναίκα

2. Έχετε σπουδάσει ποτέ στο εξωτερικό;

α. Ναι

β. Όχι

3. [Εάν απαντήσατε 2.β] Σκοπεύετε να σπουδάσετε στο εξωτερικό;

α. Ναι

β. Όχι

γ. Δεν ξέρω ακόμα

4. [Εάν απαντήσατε 2.α] Αναφέρετε τη χώρα του Πανεπιστημίου υποδοχής σας:

5. Πότε συμμετείχατε στο πρόγραμμα Erasmus;

2010/2011

2011/2012

2012/2013

2013/2014

2014/2015

2015/2016

2016/2017

2017/2018

2018/2019

6. Πόσο καιρό ήταν η περίοδος διαμονής σας στο εξωτερικό;

1 μήνας

2 μήνες

3 μήνες

4 μήνες

5 μήνες

6 μήνες

7 μήνες

- 8 μήνες
- 9 μήνες
- 10 μήνες
- 11 μήνες
- 12 μήνες
- >12 μήνες

7. Ποιο ήταν το επίπεδο ικανοποίησης από την ποιότητα των σπουδών σας στο εξωτερικό;

Κλίμακα διαβάθμισης: 0-5 (0=καθόλου ικανοποιητικό έως 5=πλήρως ικανοποιητικό)

0	1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Έχετε κάνει πρακτική άσκηση στο εξωτερικό;

α. Ναι

β. Όχι

9. [Εάν, απαντήσατε 8 α] Πόσο καιρό ήταν η περίοδος της πρακτικής άσκησής σας στο εξωτερικό;

- 1 μήνα
- 2 μήνες
- 3 μήνες
- 4 μήνες
- 5 μήνες
- 6 μήνες

- 7 μήνες
- 8 μήνες
- 9 μήνες
- 10 μήνες
- 11 μήνες
- 12 μήνες
- > 12 μήνες

10. Ποιο ήταν το επίπεδο ικανοποίησης από την ποιότητα της πρακτικής άσκησης στο εξωτερικό;

Κλίμακα διαβάθμισης: 0-5 (0=καθόλου ικανοποιητικό έως 5=πλήρως ικανοποιητικό)

0	1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐	☐

11. Πιστεύετε ότι οι σπουδές στο εξωτερικό συνιστούν πλεονέκτημα για την αγορά εργασίας και γιατί;

12. Πόσο μακριά θα μετακινούσασταν για εργασία;

- α. Δεν θέλω να μετακομίσω από την πόλη μου για δουλειά
- β. Στην ίδια περιοχή της χώρας μου
- γ. Εντός της χώρας μου
- δ. Σε χώρες των οποίων η επίσημη γλώσσα είναι ίδια με τη μητρική μου γλώσσα
- ε. Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- στ. Σε χώρες της Ευρώπης

ζ. Οπουδήποτε εντός και εκτός της Ευρώπης

13. Σε ποια χώρα, εκτός από τη χώρα καταγωγής σας, θα θέλατε να εργαστείτε περισσότερο;

α. Αναφέρετε τη χώρα.....

β. Δεν έχω συγκεκριμένη προτίμηση

14. Αξιολογήστε το επίπεδο των παρακάτω δεξιοτήτων μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος Erasmus. Για κάθε δεξιότητα αξιολογήστε από το 1 έως το 5, ως εξής:

1=Εξαιρετικά ανεπαρκής 5=Άριστη

	1	2	3	4	5
Ευελιξία	☐	☐	☐	☐	☐
Πρωτοβουλία	☐	☐	☐	☐	☐
Επίλυση προβλημάτων	☐	☐	☐	☐	☐
Κοινωνικές δεξιότητες	☐	☐	☐	☐	☐
Επιχειρηματικότητα	☐	☐	☐	☐	☐
Διαπραγμάτευση	☐	☐	☐	☐	☐
Δεξιότητες επικοινωνίας	☐	☐	☐	☐	☐
Ομαδική εργασία	☐	☐	☐	☐	☐
Γνώση ξένων γλωσσών	☐	☐	☐	☐	☐
Προσαρμογή σε νέες χώρες	☐	☐	☐	☐	☐
Ευρύτητα πνεύματος	☐	☐	☐	☐	☐
Δημιουργία δικτύου σχέσεων	☐	☐	☐	☐	☐
Αντιμετώπιση νέων προκλήσεων	☐	☐	☐	☐	☐

Δυνατότητες σταδιοδρομίας	☐	☐	☐	☐	☐
Προθυμία για μάθηση	☐	☐	☐	☐	☐

15. Οι ακόλουθες παράμετροι αποτυπώνουν την επίδραση του προγράμματος Erasmus στην προοπτική απασχόλησής σου:

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ εν μέρει	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ εν μέρει	Συμφωνώ απολύτως
Έχω περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης απ' ό τι θα είχα εάν δεν είχα συμμετάσχει στο Erasmus	☐	☐	☐	☐	☐
Έχω περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης από τους συναδέλφους μου που δεν είχαν συμμετάσχει στο Erasmus	☐	☐	☐	☐	☐
Οι εργοδότες στη χώρα μου αξιολογούν θετικά τα βιογραφικά σημειώματα με εμπειρία Erasmus κατά την πρόσληψη νέων αποφοίτων	☐	☐	☐	☐	☐
Οι εργοδότες στην Ευρώπη αξιολογούν θετικά τα βιογραφικά	☐	☐	☐	☐	☐

σημειώματα με εμπειρία Erasmus κατά την πρόσληψη νέων αποφοίτων					
Είναι ευκολότερο να βρω εργασία στον τομέα μου εάν έχω εμπειρία Erasmus	☐	☐	☐	☐	☐
Οι εργοδότες στη χώρα μου πιστεύουν ότι όλοι οι φοιτητές Erasmus συμμετέχουν για να διασκεδάσουν	☐	☐	☐	☐	☐
Οι εργοδότες στη χώρα μου δεν πιστεύουν ότι οι φοιτητές Erasmus αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους που είναι χρήσιμες για την αγορά εργασίας	☐	☐	☐	☐	☐
Πιστεύω ότι η συμμετοχή μου στο πρόγραμμα Erasmus είχε θετική επίδραση στην απασχολησιμότητά μου	☐	☐	☐	☐	☐

Σας ευχαριστώ για τον πολύτιμο χρόνο σας!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

-Νόμος 4485/2017 (Α'114), «*Οργάνωση και λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης, ρυθμίσεις για την έρευνα και άλλες διατάξεις*», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας

-Απόφαση Υφυπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων με αριθμ. 25735/Η1/2020 (Β' 625), «*Πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος ERASMUS+, Διαδικασία Συμμετοχής και Μετακινήσεων*», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας

-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

-Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου με αριθ. 1720/2006/ΕΚ «*για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης*», (2006). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

-Απόφαση Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με αριθ. 87/327/ΕΟΚ «*για τη θέσπιση του κοινοτικού προγράμματος δράσης σχετική με την κινητικότητα των φοιτητών (ERASMUS)*», (1987), Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2018), «*Πρόταση. Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013*», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ με αριθ. 1288/2013 «*για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ*», (2013), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

-ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alfranseder, E., Escrivá, J., Fellingner, J., Haley, A., Nigmonov, A., & Taivere, M. (2012). «*Exchange, employment and added value: Research Report of the ESN Survey 2011*». Brussels: Erasmus Student Network AISBL.

- Allen, J., & Van der Velden, R. (Eds.). (2011). «*The flexible professional in the knowledge society: New challenges for higher education*». Springer Science & Business Media.

- Asderaki, F. and Maragos, D. (2014), «*European Education and Training Programmes for Youth and their Application in Greece*» paper presented at the conference «In4Youth: Social and Labor Market Integration of Young People during a continuous Economic Crisis», Thessaloniki.

- Bauer, T., & Kreuz, A. (2015). «*Erasmus and EHEA student mobility in times of the European economic crisis. The situation of international teacher training students in Austria*». Journal of international Mobility, (1), p. 99-114.

- Bracht, O., Engel, C., Janson, K., Over, A., Schomburg, H., & Teichler, U. (2006). «*The professional value of ERASMUS mobility*». Kassel, Germany: International Centre for Higher Education Research, University of Kassel.

- Cairns, D., Krzaklewska, E., Cuzzocrea, V., & Allaste, A. A. (2018). «*Mobility, education and employability in the European union: Inside Erasmus*». Springer.

- Confalonieri, M. A., Avezzù, C., Miano, S., & Veronese, V. (2016). «*International quality mobility: validation of the intercultural experience in terms of soft skills and enhanced employability*». Journal of international Mobility, (1), p. 129-148.

- Di Pietro, G. (2020). «*Evidence on study abroad programmes: Data and indicators (No. JRC119964)*». Joint Research Centre.

- Di Pietro, G. (2012). «*Does studying abroad cause international labor mobility? Evidence from Italy*». Economics Letters, 117(3), p. 632-635.

- Dolga, L., Filipescu, H., Popescu-Mitroi, M. M., & Mazilescu, C. A. (2015). «*Erasmus mobility impact on professional training and personal development of students beneficiaries*». *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, p. 1006-1013.

- Encinas-Pérez, A. (2016). «*Consolidating Erasmus Mobility in Spain during the Economic Crisis*». In *Global and Local Internationalization*, p. 163-166. Brill Sense.

- Engel, C. (2010). «*The impact of Erasmus mobility on the professional career: Empirical results of international studies on temporary student and teaching staff mobility*». *Belgeo. Revue belge de géographie*, (4), p. 351-363.

- Fellingner, J., Escrivá, J., Kalantzi, E., Oborune, K., & Stasiukaityte, J. (2013). «*Creating Ideas, Opportunities and Identity. Research Report of the ESN Survey 2013*». Erasmus Student Network.

- González Monteagudo, J., Padilla Carmona, M. T., & Liñan Alcalde, F. (2015). «*Spain: country context on the employability of non-traditional students and graduates*».

- Iriondo, I. (2020). «*Evaluation of the impact of Erasmus study mobility on salaries and employment of recent graduates in Spain*». *Studies in Higher Education*, 45(4), p. 925-943.

- Kratz, F., & Netz, N. (2018). «*Which mechanisms explain monetary returns to international student mobility?*» *Studies in Higher Education*, 43(2), pp. 375-400.

- Liwiński, J. (2019a). «*Does studying abroad enhance employability?*» *Economics of Transition and Institutional Change*, 27(2), pp. 409-423.

- Liwiński, J. (2019b). «*Does it pay to study abroad? Evidence from Poland*». *International Journal of Manpower*.

- Messer, D., & Wolter, S. C. (2007). «*Are student exchange programs worth it?*». *Higher Education*, 54(5), pp. 647-663.

- Parey, M., & Waldinger, F. (2011). «*Studying abroad and the effect on international labour market mobility: Evidence from the introduction of ERASMUS*». *The economic journal*, 121(551), pp. 194-222.

- Rodrigues, M. (2013). «*Does student mobility during higher education pay? Evidence from 16 European countries*». JRC scientific and policy reports, European Commission.

- Schnepf, S. V., & d' Hombres, B. (2019). *International Mobility of Students in Italy and the UK: Does It Pay off and for Whom?* European Commission, Joint Research Centre.

- Smith, J. (2016). *Erasmus Mundus Joint Master Degrees*. Text. Erasmus+-European Commission, January, 19.

- Soares, M. E., & Mosquera, P. (2020). *Linking development of skills and perceptions of employability: the case of Erasmus students*. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33(1), 2769-2786.

- Sorrenti, G. (2017). *The Spanish or the German apartment? Study abroad and the acquisition of permanent skills*. *Economics of Education Review*, 60, 142-158.

- Souto-Otero, M., Gehlke, A., Basna, K., Dóka, Á., Endrodi, G., Favero, L., Humburg, M., Jantoš, M., Key, Ol., Oberheidt, S. and Stiburek, Š. (2019) *Erasmus+ Higher Education Impact Study. Final Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Stilianos, P., Georgios, A., Vasilik, K., & Labros, S. (2013). «*The erasmus student mobility program and its contribution to multicultural education: The Case of Technological Education Institute of Thessaly*». *Journal of Educational and Social Research*, 3(3), 181.

- Teichler, U. (2015). *The impact of temporary study abroad. Social interaction, identity and language learning during residence abroad*, 4, 15.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), «*Erasmus+ Οδηγός Προγράμματος*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/erasmus-programme-guide-2020_el. Πρόσβαση [Πρόσβαση 12 Ιουλίου 2020]

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κοινά μεταπτυχιακά προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών Erasmus Mundus*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/opportunities/individuals/students/erasmus-mundus-joint-master-degrees_el [Πρόσβαση 12 Ιουλίου 2020]

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Χάρτης Erasmus για την Ανώτατη Εκπαίδευση*, [online] https://ec.europa.eu/programmes/erasmusplus/resources/documents/applicants/higher-education-charter_el [Πρόσβαση 30 Ιουλίου 2020]

-Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, (2018), «*Ειδική Έκθεση. Η κινητικότητα στο πλαίσιο του Erasmus+: εκατομμύρια συμμετέχοντες και πολύπλευρη η ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία, η μέτρηση των επιδόσεων όμως χρήζει περαιτέρω βελτιώσεων. Αριθ. 22*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_22/SR_ERASMUS_EL.pdf

- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2020), «*Πρόγραμμα Erasmus+. Εισαγωγή*», [online] <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/erasmus-plus-programme/> [Πρόσβαση 23 Ιουλίου 2020]

-Ίδρυμα Διαχείρισης Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης, IAS Sinopsis Ltd, Student Life, (2017), «*Έρευνα για τον αντίκτυπο του Προγράμματος Erasmus στην Κύπρο*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση: <http://www.erasmusplus.cy/uploadfiles/IDEP/Publications/IDEP/ImpactStudy2017.pdf>

-Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, «*Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον αντίκτυπο του προγράμματος Erasmus*» [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από:

<https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/1789-deltio-tipou-gia-to-erasmus>
[Πρόσβαση 16 Ιουλίου 2020]

- CHE Consult, *How was the memo© developed*, Διαθέσιμο στη δ/ση από:

[online] <http://www.memo-tool.net/about-memoc/memoc-methodology/> [Πρόσβαση 30 Ιουλίου 2020]

-Council of the European Union, (2012). «*Council conclusions on the employability of graduates from education and training*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση:

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/130142.pdf

-Dempsey, J., (2013), *The evolution of the Erasmus Programme*, [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: <https://www.timetoast.com/timelines/the-evolution-of-the-erasmus-programme> [Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2020]

-Euronews, 2020. «*Σχοινιάς: «Να θέσουμε τον πήχυ για το Erasmus+ ακόμα πιο ψηλά»*», [online] <https://gr.euronews.com/2020/01/28/schinas-na-thesoume-ton-pihi-gia-to-erasmus-akoma-pio-psila> [Πρόσβαση 25 Ιουλίου 2020]

-European Commission, (2020a). *Greece - Erasmus+ 2018 in numbers*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/greece-erasmus-2018-numbers_en [Πρόσβαση 13 Αυγούστου 2020]

-European Commission, (2020b). *Spain- Erasmus+ 2018 in numbers*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/spain-erasmus-2018-numbers_en [Πρόσβαση 9 Αυγούστου 2020]

-European Commission, (2019a). «*Erasmus+ Annual Report 2018*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://www.erasmus-journal.eu/wp-content/uploads/NCAR19001ENN.en_.pdf

-European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2019b), «*Erasmus Mundus Joint Master Graduate Impact Survey 2018*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://em-a.eu/fileadmin/content/GIS/GIS2018_report_.pdf

-European Commission, (2019c). *Ελλάδα: Κινητικότητα και Διεθνοποίηση*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-27_el [Πρόσβαση 9 Αυγούστου 2020]

-European Commission, (2016). «*The Erasmus impact study, regional analysis*». [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/46bd1ebb-b2db-11e6-9e3c-01aa75ed71a1>

-European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (DGESAI). (2013). «*The Experience of Traineeships in the EU*». Flash Eurobarometer 378. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_378_en.pdf

-Eurostat, (2019). *Table Mobile Erasmus students and trainees 2012 13 and 2017 18 (number).png*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Table4_Mobile_Erasmus_students_and_trainees_2012_13_and_2017_18_\(number\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Table4_Mobile_Erasmus_students_and_trainees_2012_13_and_2017_18_(number).png)[Πρόσβαση 22 Αυγούστου 2020]

- Migrationdataportal.org, (2020), *International students*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: <https://migrationdataportal.org/themes/international-students> [Πρόσβαση 28 Αυγούστου 2020]

- Radcliffe, B., (2020), *The Economics of Labor Mobility*, [online] Διαθέσιμο στη δ/ση από: <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/labor-mobility.asp> [Πρόσβαση 28 Αυγούστου 2020]

- UNESCO, (2018), *Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education – Building Bridges, not Walls*. Paris, UNESCO. [online] Διαθέσιμο στη δ/νση από: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/3d8fb018-en.pdf?expires=1595774044&id=id&accname=guest&checksum=4EF5B6684A374709A66465CF3CA4AE79>

-Wikipedia, (2020), *Erasmus Programme*. [online]. Διαθέσιμο στη δ/νση από: https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme [Πρόσβαση 28 Ιουλίου 2020]